

I. SZ. 1911. (58. ÉVFOLYAM.)

SZERKESZTŐ
HOITSY PÁL.

BUDAPEST, JANUÁR 1.

Szerkesztési iroda: IV. Reáltanoda-utca 5.
Kiadóhivatal: IV. Egyetem-utca 4.

Egyes szám
ára 40 fillér.

Előfizetési
feltételek:

Egész évre — 20 korona.
Félévre — 10 korona.
Negyedévre — 5 korona.

A «Világkrónika»-val
negyedévenként 1 koronával
több.

Külföldi előfizetésekhöz a postailag meg-
határozott viteldij is esatolandó.

Ó-ÉV — ÚJ-ÉV. — Csorna Károly rajna.

A FENYVESEK BÚCSUJA.

Sokáig volt a Tátra nékem
Hű barátom, hűs menedékem,
Szívtam üdítő balsamát;
Most, hogy tőle el kell szakadnom,
Szellőjéknél zizegni hallom
A fenyvesek búcsúszavát.

„Kitártuk keblünket előtted,
Műzsád is érzé győgyerőnket,
Ránk mindig hálával tekintis;
De tört szívet éppé nevelni,
Halottba életet lehelni,
Búvós hatalmunk erre nincs.”

Lévay József.

OH URAM!

Ne hagyj el oh Uram! ne hagyj el engem,
Jóságodat én mindig áldva zengem.
Azt érzém, midőn örültem,
Hogy virágok nyílnak körültem;
S midőn szerettem sírjára
Bőven omolt bús könyvem árja.

Ha szívem olykor gyötörödvé törődik
S szenvedésem súlya lenyom a földig
Ha elfog a kétség hatalma,
Ne fordulj el, ne hagyj magamra,
Sugározd rám kegyelmed fényét;
Az élet kedvét és reményét.

Lévay József.

A RÁBA PARTJÁN.

A sáros parton ránk lesett az este,
Sápadt kódében elveszett a Rába.
Egy asszony mellett jártam. Szeme kéklő
Virágokat mosolygott a homályba.

A teste ringott, mint tővén a rózsza,
S fehér volt, mint a holdja téli éjnek.
Szélid volt, édes, könnyű és finom,
Mint egy lehellet-lágy provençei ének.

Szerettem volna megszoritni egyszer
Keztyűs kezét — de hozzá mégse értem.
Szerettem volna megszókolni sokszor,
De nem esőköltam. Félttem, hogy elértem.

A hidon szóltan elmaradtam tőle.
A kódben halkán hullámozt a tég;,
Egy ócska, rozszant oszlopnál megálltam,
És néztem, a mint elnyeli az este.

Mezey Sándor.

ÚJ ÉVI IMA.

Én Istenem! de szép is a világod!
Szívem minden rejtékét te látod.
Nincs ajkammal elég inádsága
Bámulatra, csodára, halálra.

Egyet még is — bűnnek ne vedd nékem
Hogy jóságod szándékát nem értem,
Hogy elmémbe ádáz gondolatok
Sűrű raja nagyon lábra kapott:

Ha oly könnyen megy a szépség Nálad,
Tökéletes fű, fa, virág, állat,
Embertestbe mégis, miért lehelted
A sok kusza, ferde, zavart lelket?

Majd fordul a gondolatom vissza:
A te műved tökéletes, tiszta,
Csak szépség van a lelkekbe olva,
De rá ragad sátán minden foltsja.

Sátán műve, mindig buta, ronda,
Szép világod folyton fúrja, rontja
Tedd meg végre — hisz' oly nagy hatalmad,
Adjál neki örök nyugodalmat!

Czöbel Minka.

I. FEJEZET.

Régi kuriákon kopogtatunk.

Csudálatosan megtermékenyítőleg hatott rám az a látogatás, melyet odafönn éjszakán, a bardóci zugban tettem. Pedig oly leverten tértem onnan vissza, mintha temetőben jártam volna, még pedig olyan temetőben, melyben nyitott sírok egész elpusztult nemzedékeket mutatnak.

A bardóci zugban vannak omlatag kastélyok, ép, de hallgatag és elhagyott kuriák, kurta nemesek úri házai, bocskoros nemesek vityillói, de valamennyit egyformán az enyészet lehellete veszi körül. Régebben egyvágású úri nép lakott valamennyiben s gyakori eset volt, hogy a paraszt dzsentri régebbi nemességel dicsekedett a kastély lakójánál. Bizonyos, hogy egy vér, egy had, egy sátorlaja volt az egész völgy, mely itt tömörülve, innen igazgatta a vármegye és az ország dolgait. Minden nagy harcokból és szenvedésből kivették a részüket. Az egyik faluból áruló került ki, a másiktól hős. Az egyik kuria őseit a vértanúk között tiszteli a nemzet, a másiknak lakóját pedig a tulajdon parasztjai verték agyon, a kik nem akartak labancznak jobbágyai lenni.

Mikor én először ott jártam, már új nemzedék nyüzsgött a fórumon. Az egyeniségek elpusztultak, a karakterisztikus alakok a mindennapi élet munkájába törtek. Daliás idők kemény alakjai örökre tovasuhantak s mikor én bátortalan kézzel megdöngöttem a házkapukat, hogy magam elé időzzem az eltűnt idők szellemeit, odabent, a sötét bolthajtások alatt mintha kísértetszárnyak lebbentek volna meg.

Érdemes-e életre kelteni őket? Visszahívjuk-e az új élet nyüzsgő porondjára, hol a világ immár a gépek dübörgő zenéjét hallgatja? Megsuhintuk-e varázsvesszővel a pusztulás tereit, hogy újra megteljenek élettel a völgy rejtélyes zeg-zugai? Igen, érdemes, mert egyszer a poéta tollára méltó élet zajlott ezen a gyönyörű helyen, melyet valami korzikai vendetta foglalt össze egységessé: itt mindenki becsületbeli kötelességének tartotta a nemzeten ejtett sérelmet úgy fogni fel, mintha az az ő családi becsületét érintette volna.

Az egyik emberről soha föl nem jegyzett történetek keringenek, melyeket a szájhagyomány ad nemzedékről-nemzedékre. A másik úr tetteit már megtaláljuk a levelesláda fenékén gondosan följegyezve. A harmadikról, negyedikről, tizedikről a papok följegyzései s a vármegyék oklevéltárai emlékeznek meg. Minden úri háznak van egy családi levéltára, valamelyik pineze fenékén elásva.

Az az ember, a ki engem erre az érdekes zugra rávezetett, maga is furcsa körülmények

közt került oda. Székely fiú volt, félig tudós, félig költő. Tudományos kérdésekben a legnagyobb alaposágot tanusította, e mellett üres óráiban át tudta magát adni a legalaptalanabb rajongásnak. Jelentéktelen részletkérdésekben a legszigorúbb kritikával járt el, ellenben szent meggyőződése volt, hogy a székelyek Attila óta őrzik az erdélyi szorosokat. Tudott hideg lenni, mint a jeges-tenger és tudott kitörni, mint egy vulkán. Szóval székely volt abból az ősmagyar fajtából, mely okos is volt, bolond is volt, de mindig értékes volt. Ez a faj is pusztul már.

Nem történt vele semmi különös dolog, csak épen az oláh püspökkel veszett össze. Ő, a szegény kis megyei allelváltáros, az elnyomott oláh püspökkel, a ki suhogó selyemreverendában, négylovas hintón jár. Egy önfelédtt pillanatában, egy történeti disputa alkalmával azt vágta oda a püspök úr titkárnak:

— Ne feledd, barátom, hogy székelylél beszélsz. Attila ivadékával. Mi másfélezer év előtt már világhódítók voltunk, ti pedig most is birkapásztorok vagytok.

Hát bizony ez egy kicsit igazságtalan nyilatkozat volt és a fiúnak bűnhődnie kellett. Elbocsátották állásából. Az esetnek meglehetősen híre támadt és a székely ennek köszönhet, hogy abba a felsőmagyarországi vármegyébe került, főlevéltárosi minőségben. Itt aztán fölfedezte a bardóci zugot s mikor látta, hogy az a költők számára milyen becses zsákmányt rejt, engem is értesített.

Így lettem én a rejtett völgy krónikása.

II. FEJEZET.

A pribóci kántor papírai.

A legérdekesebb alakok egyike, a kivel jártomban-keltemben a bardóci zugban megismerkedtem, Palozsnaky Balázs volt, a pribóci kántor.

Egy vadászaton, úri társaságban találkoztam vele először. Már akkor közel járt hetvenedik esztendőjéhez, valóságos patriárkai alak, de úgy magaslott ki a mai nemzedék közül, mint egy százados vén hársfa valami fiatal cserjésből. És szinte szaladt a nyúl után, pihenésnek az egész kompániából ő volt legkevesebb fáradt. Mikor megmondottam neki abbéli szándékomat, hogy a bardóci zugban régi történeteket kutatok, egyszerre abbahagyta a nyúlkergetést, visszafordultunk a tanyára s megbízottatott, hogy majd ellát engem kitűnő anyaggal. A vidám vadásztársaság azonban nemsokára nyakunkra jött s odakint nem végezhattünk semmit. Ezért aztán az öreg meghívott, hogy látogassam meg őt pribóci házában.

Meg is látogattam. Ez a Pribóc már ma-

SZEMERE GYÖRGY.

CZÖBEL MINKA.

GOGA OKTAVIÁN ROMÁN PETŐFI-FORDÍTÓ,
A TÁRSASÁG KÜLTAGJA.

A PETŐFI-TÁRSASÁG ÚJ TAGJAI.

gábanvéve is egy nevezetes falu volt, ebben a kies völgyben az egyetlen kálvinista község, még pedig tót kálvinista. Régen ideszakadt magyarok voltak s a tótság árja elborította nyelvüket. De nem a szívüket. Valami csodálatos magyar öntudat és önérzet lakott bennük és tőnyelvű magyaroknak hirdették magukat. A lelküket mintha a sárospataki kohó formálta volna.

Szomorú őszi estén, lobogó, nyitott tűz mellett ültünk Palozsnaky házában. Odakint az a véghetetlennek tetsző, lassú eső zuhogott, locsogott, csapkodott, még pedig duplán, először az égből a fákra és a házra, azután a fákról és az ereszről a földre. Ilyen időjárás támasztja azt a hangulatot, melyben már Boccaccio idejében novellák születtek. A kántor is lassan-lassan nekimelegedett s elkezdett mesélni azokról a régi időről, arról a hős korszakról, melyben a nemzet nagy tettekre mert vállalkozni.

Ebben a Pribóc községben élt annakidején egy Tardy nevezetű család, melynek tagjai hanyatt-homlok belevetették magukat a negyvenlemezadiki szabadságharc viharába. Különösen érdekes szerepet játszott e család egyik fiatal tagja, Tardy Leó, a ki 1849-ben két hónap társával kalandos utazást tett Oroszországban. Ha ennek történetét valaki megírná, el se hinnék, mert olyan, mint egy regény. Palozsnaky ősmerte e család minden tagját. A szabadságharc után a hatalom annyira üldözte őket, hogy nem tudtak többet Pribócra visszajönni s kuriájuk és birtokuk pusztulásnak indult. De ebben a nevezetes bardóci zugban nem ez a kuria volt az egyetlen áldozat. Ha az utas végighalad a völgyön, minden községben mutatnak egy olyan régi oszlopot, tornácot házat, melyben csak baglyok és denevérek tanyáznak. Ezekben laktak egykor azok a rajongó emberek, a kik egészen természetes dolognak látták, hogy életüket és vagyonukat nagy ideálukért feláldozzák. . . .

Palozsnaky egy égő paraszt tett frissen tömött pipájára és így folytatta:

— Járt itt nálam egyszer egy eperjesi szerkesztő, úgy hívták, hogy Strázsza Mihály. Nem tudom, honnan hozatta a főispán, hogy a vármegye hivatalos lapját szerkesztesse. Akkor itt erős párharcok dúltak s az uralkodó megyei köröknek valami gorombatollú újságíróra volt szükségük. Ezt a feladatot Strázsza Mihály vállalta magára és meg is felelt neki emberül. Egy baja volt neki és pedig az, hogy ha egy kicsit ivott, mindenkiel összeveszett, még a

saját pártjabeliekkel is. Egyszer azután részeg fejjel a nagyvendéglőben elkezdett zokogni, hogy ő ilyen meg olyan nyomorult bérencz, a ki lelkét eladta az ördögnek, tollát pedig a főispánnak. Ebből nagy botrány lett s a szegény fiút elesapták. Mikor ott állt az utcára dobva, egy falat kenyér nélkül, teljesen kijózanodva, eszébe jutott, hogy én egyszer meghívtam őt magamhoz. Az ellenzék hívta ugyan, hogy álljon be az ő táborába, de ez a Strázsza karakteres gyerek volt és azt mondta, nem fogadhat el kenyeret azoktól, a kiket eddig piszkolt. Inkább azt tette meg, hogy beállított hozzámm és megkért, hogy egy darabig had húzassa meg magát nálam. Aztán ittragadt. Ez kezdett legelőször a Tardy-család nálam levő iratai között kutatni, rendezkedni s az anyag egy részét fel is dolgozta. Én magam nem igen értek az elbeszéléshöz, de ha tetszik, átadom, azt, a mit Strázsza Mihály összefirkált. Ő szegény nagy reményeket fűzött hozzá, hogy milyen érdekes könyvet csinál belőle és reményei talán beteljesedtek volna, de idő előtt meghalt. . . .

— Itt, Pribócon?

— Itt. Valami gyors lefolyású tüdővész lepte meg s pár hét alatt végzett vele. Megsírattuk szegényt és eltemettük tisztességesen.

Palozsnaky fölkel és egy nagy, megvasalt ládából holmi elsárgult iratesomókat szedett elő. Így jutott hozzám a bardóci zug kalandorainak története, Strázsza Mihály földolgozásában. Nem adom egészen úgy, a hogy ő megírta, de nem is sokat változtatok rajta, mert így érdekesebb és valószínűbb.

Ezt a szűkszavú kántort, a ki annyira sietett előtérbe tolni a mások hősiességét, csak később leplezték le előttem, hogy ugyanakkor, a mikor a bardóci zugnak fiai az ország különböző csatáterein harcoltak, ő odahaza a vármegyében és a szomszédos területeken valóságos vendéi parasztfölkelest rendezett és temérdek veszedelem közt zaklatta az országot elfoglaló idegen csapatokat. Szinte csuda, hogy úgy tudta csinálni, hogy kézre nem került. De mikor arra kértem, hogy magáról beszéljen, akkor a pribóci kántor egyszerre megnémult s nem akart emlékezni semmire. És ha már beszélt, akkor mint mesebeli nagy hősokról emlékezett meg az egyszerű parasztemberekről, a kik az ő csapatját alkották s kockára vetve életüket s minden földi javukat, mellette híven kitartottak.

... Az őszi eső zuhog odakint és verdesi a

pribóci kántor házában oldalát. Vidáman patog a tűz, mert friss táplálékot raktak reá. És én ebből az alacsony kis házból elindítom újra a pegazust a régi dicsőség nem divatos, talán nem is népszerű útján. . . . Azon az úton, melyen talán már magányosan, elhagyottan bolyongok, mert íróhársaim más irányokban váganak ösvényt maguknak.

Haladok a csöndes, néptelen úton. . . . Néha egy-egy fényes, néha egy-egy véres alak jön velem szemben. . . . Sejtelmes, sugárzó ködből szőtt, lebegő alak. . . . S ekkor eszembe jut, hogy ez nem álomország, hanem a halottak országa. . . . Köszöntjük a halottakat és haladunk tovább. . . .

(Folytatása következik.)

MISSZISZ KULCSÁR.

Elbeszélés.

Irtó Sebők Zsigmond.

A Zsuzsi egyszerre csak elkezdte itatni az egereket, még pedig nemcsak egy verset sirt, a mi nem ritkán esett meg vele (mert olykor egy kis futó záporosót megkívánt az egészségé), hanem állandóan ontotta a könnyet, hol csöndes zokogással, hol viharos szenvedéllyel. A házunkban, melyben Zsuzsi már öt esztendője viselte a szárazdajkai tisztet, ez a dolog nagy feltűnést keltett, különösen, mert Zsuzsi-ből nem lehetett kiszedni bánata okát. Ha kérdezték, mi a baja, sóhajtott, de nem felelt.

— Ez a szegény Zsuzsi alighanem beteg, — vélte a feleségem.

Az öreg szakácsné más véleményen volt. — Persze, hogy beteg, — mondotta nevetve. — Csakhogy alighanem a szerelem-liddeg leli.

A sógorasszony, a kinek szintén előterjesztették az esetet, egyik felfogásban sem osztozott. — Dehogy beteg, dehogy szerelmes, — mondotta. — Fölakarla srófolni a fizetését a galambom. Most készíti elő a talajt és hát alaposan megöntözi ezt a talajt, hogy bőven teremjen. Oh, ismerem én ezeket a szimptomákat.

A Zsuzsi azonban sokkal betegesebbnek, sokkal szerelmebbnek és sokkal pénzvágyóbbnak bizonyult, mint gondolták. Csakhogy az ő betegsége nem járt köhögéssel, az ő szerelme tárgyának nem volt férfi-alakja. Egy napon a feleségem elé állt és miközben a zsilipeket teljesen kinyitotta, ezt törtöste:

— Nagyságos asszony, kezét csókolom, ne tessék haragudni. . . . én elutazom.
— Hova, Zsuzsi?
— Messzire.
— Haza?
— Sokkal messzebbre.
— De talán csak egy pár hétre?

— Sokkal többre.
— Csak nem akar, Zsuzsi, megint férjhez menni.

— Isten mentsen! Még ennél is keservebb dolagra adtam a fejemet.
Zsuzsi, tudnillik noha még fiatal volt, már özvegyi sorban járt. (Teljes neve: özvegy Kulcsár Istvánné, Nagy Zsuzsánna.) Azután egyszerre teljes zenekarral zendített rá a sírásra.
— Kezét csókolom, nem tehetek róla... én... én... Amerikába megyek.

Hát, persze, nem tehetett róla a szegény Zsuzsi, mint a hogy nem tehet róla a falevél, ha letépi a szél a fájáról és elsodorja a messzeségbe. Mint a hogy nem tehet róla a szünymillió, ha esendes nyári estén a távolból fénylő lámpa ellenállhatatlan erővel ragadja magához. A szél a hibás benne, mely a nemzet fájáról seregével szaggatja le a levelet, meg az a messze, messze ragyogó óriási lámpa, mely titokzatos fényvel ég az óceán tulsó partján és csábítja magához a szünymillió, bogarak és lepkék mámoros rajait.

A Zsuzsi egy napon felült a zsolnai vonatra és belerobogott az éjszakába, a sötétségbe, a bizonytalanságba. Repült ő is a kíváncsi nézők szívé, de könnyű szárnyú rajával a csudálatos igézetű nagy lámpafény felé.

Idehaza egy ideig erősen éreztük a Zsuzsi hiányát. Egy ideig el sem tudtuk képzelni, hogyan fog a világ, — már ez a kopott vén Európa, — forogni a Zsuzsi nélkül s különösen a gyerekek voltak kétségben az iránt, hogy fölkel-e a nap másnap, ha nem a Zsuzsi köszönti rájuk a jó reggelt. Hanem hát a nap reggel még is csak fölkel, csakúgy beküldötte arany pántlikáit a szobába, mint mikor a Zsuzsi húzta föl az ablakredőt és a Zsuzsi mosdatta, öltöztette őket, meg mesélt nekik az aranyhajú királykisasszonyról és az ezüst-sarkantyús királyfőről. És valahányszor fölkel a nap, mindig jobban kiszitta a színeket a Zsuzsi emlékéből.

Nem úgy Zsuzsi. Ő nem feledett ilyen könnyen.

— Egy napon, — talán három hónappal a távozása után — ezzel a kérdéssel állított be a levélhordó.

— Ismerik itt, kérem, misszisz Kulcsárt?
— Kicsodát?
— Misszisz Kulcsárt, Amerikából, Pittsburgból.
— Miért kérdi?
— Mert nem tudom, ide szól-e ez az amerikai levél?

A borítékon, az északamerikai köztársaság elnökének arcképe mellett, mely a levélbéllyegről kéktelt felénk, ezt a ravasz címzést lehetett olvasni:

«Adassék levelém a nagyságos asszonynak, Budapest, szép Magyarországon, egészséggel és tisztelettel küldi Pittsburg városából, Amerikából, a rettentő tengeren túl misszisz Kulcsár.»

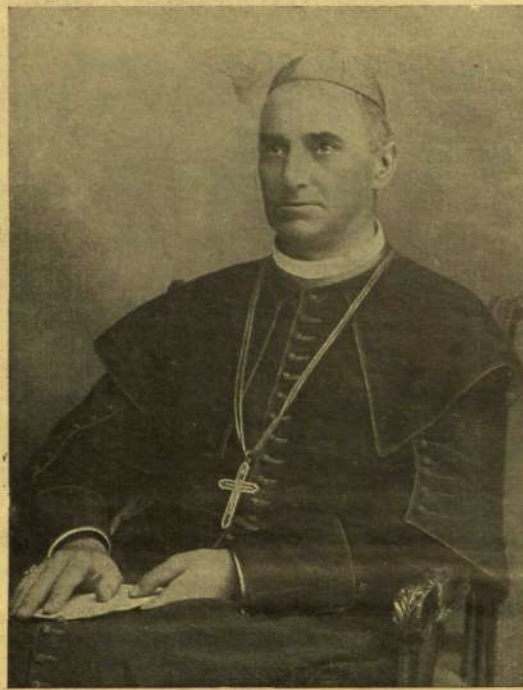
Terrington, hiszen ez a misszisz Kulcsár a mi Zsuzsánk! Hát persze, hogy ismerjük. Hát persze, hogy nekünk szól a levél, ámbar még ma sem értem, hogyan akadt ránk a levélhordó a Zsuzsi címre címzéséről.

No, hanem a levél nagy esemény volt. Az egész ház összefutott arra a hírre, hogy a Zsuzsi levelet írt, még a szakácsné is az ajtóba plántálta magát egy nagy fakanállal, mintha azzal akarná fölhabzsolni a Zsuzsi levelének az izgatón tartalmát. (El is sült, el is főtt aznap az ebéd a misszisz Kulcsár levele miatt.)

Szült pedig a levél ekképen:

«Kivánom, hogy levelém egészségben találja a nagyságos asszonyt, a nagyságos urat, az Andor úrt, az aranyos Klárikát és az aranyos Magdikát, úgyszintén Paczkó Jánosné asszonyt (ez volt a szakácsné), a kít tisztelte és a babos kendőmet a szekrényben fejtettem, a kék blúza alatt, a harmadik fiókban, azt küldje haza az édes anyámnak. Én hála Istennek, egészséges vagyok, a mit kívánok tisztá szívemből a nagyságos asszonynak stb. (Az előbbi névsor egész terjedelmében megismétlődött, csak a szakácsné neve mellé került ez a változat: A babos kendő még sincs a szekrényben, hanem a mosdó fiókjában.)

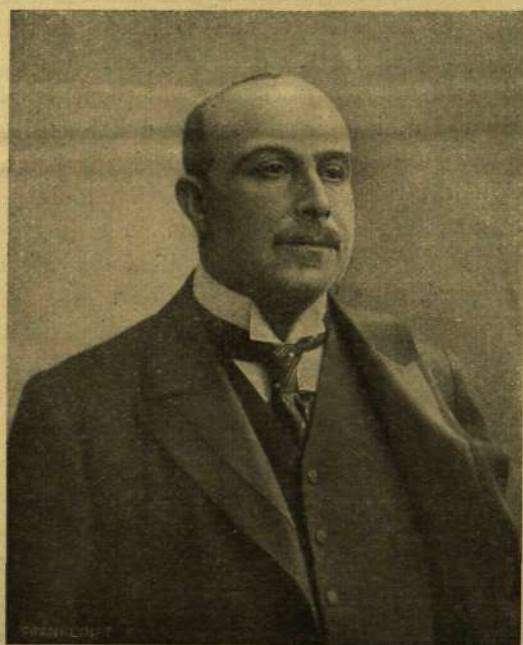
«Az úton — folytatódott a levél, — nagyon szerencsés voltam, kezét csókolom, drága nagyságos asszony, nem történt semmi bajom, csak majd meghaltam a tengeri betegségtől, és nem

ISTVÁN VILMOS, AZ ELHÚNT SZOMBATHELYI PÜSPÖK.

METIANU JÁNOS GÖR. KEL. METROPOLITA, KIT A KIRÁLY VALÓSÁGOS BELSŐ TITKOS TANÁCSOSSÁ NEVEZETT KI.

HALÁSZ SÁNDOR, A POSTATÁRKÉPÉNYTÁR IGAZGATÓJA, A KI MOST ÜNNEPLI KÖZSZOLGÁLATA NEGYED-SZÁZADOS ÉVFORDULÓJÁT.

ettem egy falatot, nem aludtam egy órát azon a szörnyű nagy hajón, csak mindig jajgattam. És láttam olyan szárnyas halakat, hogy elállt a szemem szám a csudálkozástól. Ha nem jajgattam, hát ezeket a csudálatos halakat néz-

tem. Így aztán egészségesen megérkeztem Amerikába, csak hogy majd azt hittem, hogy a temetőbe visznek, olyan gyenge voltam.

Kedves nagyságos asszony, már két hónapja misszisz Numanál vagyok dajka egy villában. Két gyerekekkel dajkaskodok, az egyiket Williamnak hívják, a másikat Dézinnek. Nagyon kedvesek, de még sem olyanok, mint az otthoniak... (Az írás itt el volt mosódva, a Zsuzsi nyilván megereszlette kissé a csatornákat.)

Misszisz Numan áldott jó asszony, jobbat sem lehet kívánni, és engem mindig misszisznek szólít. Igen, ő a misszisz Numan, én vagyok a misszisz Kulcsár. (A Zsuzsi tolla itt meglehetősen vastagon fogott, valószínűleg a büszkeségtől.) Csak az volt a baj, hogy nem értettük meg egymást. Ha misszisz Numan azt akarta mondani, hogy fektessem le a gyerekeket, hát úgy mutatta meg, mit tegyek, hogy lefeküdt a dívánra és behunyta a szemét, ha miszti Numan, a gazdám, a ki ügyvéd, azt akarta tudtomra adni, hogy a vadásztáskája, a mit kerestem, a padlason van, menjek a padlásra, hát ezt úgy mutatta meg, mintha a falra akarna mászni. Egyszer pedig misszisz Numan így szólt hozzám:

— Te, misszisz Kulcsár... venige...

Venige? gondolom. Hol találom én itt venyigét? Aha, tudom már. A kertben volt egy szőlőlugas, hát tördeltem arról egy nyálabbal venyigét s bevittem misszisz Numanak. Hát az asszonyom, a mint meglát engem, elkezd nevetni és úgy nevetett, hogy minden gombja lepattogott a ruhájáról.

— No, misszisz Kulcsár, no venige, — mondotta.

Ezzel kézen fogott és bevezetett a spájzba s ott levette a polcokról az ecetes üveget. Mert a venige itt Amerikában ecet — csipje meg a kakas.

No, de már most tudok egy kicsit angolul és ne nevessem ki drága, nagyságos asszony, ne szóljon meg érte, de én itt kalapban járok, meg uri blúzban, mert hogy itt így muszáj járni minden misszisznek. Jaj, ha így látnának odabaza, Libádon, meghalnék szégyenemben. Aztán megismerkedtem miszti Grownnal, ez, kezit csókolom, bóz, vagyis munkavezető egy csavargyárban. Özvegy ember. Egy falumbeli ismerősömmel találkoztam vele, mert oda jár. Ez egy szemtelen amerikai, a ki mindig azzal bosszant, hogy a magyarok odahaza sátor alatt laknak, mint a cigányok. Tessék megkérdezni a nagyságos urat, nem lehetne-e megmondani otthon a miniszteriumnak, hogy büntessék meg érte.

Kivánom, hogy ez levelém stb. (Lásd, mint fentebb.) Aláírás: misszisz Suzie Kulcsár, Amerika. God báj!

A Zsuzsi második levelét jó felesztemdövel kaptuk meg az első után. Így hangzott:

«Kivánom, hogy ez a levelém stb. (Lásd, mint fentebb.) Én itt nagyon jól érzem magamat, kezit csókolom, csak hogy nagyon lefogytam és sokat sirtam. Meg is kérdezte a misszisz Numan:

— No, misszisz Kulcsár, mi fáj neked? Úgy-e, a honvágy?

— Nem, misszisz Numan, — mondok szomorúan. — Nem az.

— Hát mi fáj?
— A koszt.

Misszisz Numan oda volt csudálkozásában. Aszongya, hogy neki van a legjobb szakácsa egész Pittsburgban. De az én természetem nem veszi be az amerikai kosztot. Igaz is, kezit csókolom, hogyan is tudná megenni a jóra való keresztény a nyers húst, a rebarbara-banánafőzeléket, meg a többi kotyvalékot.

— No, misszisz Kulcsár, — mondja misszisz Numan — azért ne búsulj. Hát főzz magadnak magyarul.

Azóta, kedves nagyságos asszony, én külön főzök magamnak, a szakács nagy mérgére, a ki eleinte nem is mert felém szagolni, mikor főztem, mert azt hitte, hogy a töltött káposztát, meg a túrós csuszát, de egyik sem merte megköstölöni. Másnap azonban hozzám törleszkedett a konyhában a kis William, meg a kis Dézi s azt kérdezték:

— Mi az a piros, misszisz Kulcsár?

— Az, angyalaim, gulyás.

— Adj nekünk is belőle, misszisz Kulcsár!

— Szívesen, gyöngyöcskéim, — mondok én örvendezve, — ettől erősödik, meg szépül a gyerek.

A kis William meg a Dézi úgy jóllakott a paprikából meg utána a jóféle káposztás rétesből, mint a duda. Hanem hát odabenn, az urak asztalánál már nem tudtak enni semmit sem. Persze, kisült, hogy miféle ételen lakoztak, hát uramfia micsoda íjedelem lett belőle! Misszisz Numan azonnal ágyba fektette a gyerekeket, miszti Numan pedig elhívatta az orvost. Azt hitték, megmérgeztem a kicsinyeket. Az orvos eljött, megnézte az ételmaradékokat és a fejét rázta. Este megint eljött, megint a fejét rázta, de főleg azért, mert a gyerekeknek kutya bajuk sem volt. No, hanem hát ettől fogva a gyerekeket kötéssel sem lehetett többé az angol kosztba fogni, csakis a misszisz Kulcsár főztje ízlett nekik. Azóta velem ebédelnek. Meg is híztak a magyar kosztom, olyanok, mint a mangalicák... pedig az orvos most is egyre rázza a fejét, ha látja őket.

Az a bizonyos miszti Brown, a bóz, nagyon csalókat a csavargyárba munkásnőnek. Nem tudom, menjek-e. Azt is szeretné, ha meghívnám egyszer töltött káposztára. Abban ugyan nem vások a foga a nyavalyásnak.

Vagy egy esztendeig hallgatott a Zsuzsi, meg egy szép napon megjött a Zsuzsi levele, de ezúttal nekem címzett. Felbontom a borítékot, hát egy kékhajú dolláros bankjegy hullott ki belőle.

Ej, ni! Mi ütött Zsuzsihoz, hogy pénzt küld nekem? Nohát mindjárt megtudjuk a levélből, a mely rendes cifrázatot elhagyva, így szólt:

«Kezét csókolom nagyságos úr, ne tessék rám megharagudni, hogy soraimmal zaklatom, de tetszik tudni, én most a csavargyárban vagyok és ez a hitvány bóz, a miszti Brown, mindig azzal keseríti az életemet, hogy Pittsburgban szebb házak vannak, mint Budapesten, a mi gyalázatos hazugság. Forr bennem a méreg, valahányszor találkozok vele az utcán és olyan kevélyen néz végig a rongyos pittsburgi házakon, mintha azt vágná a szemembe: Nektek nincs ilyen várostok, te soha-

GRÓF SZÉCSÉN MIKLÓS, AZ ÚJ PÁRISI OSZTRÁK-MAGYAR NAGYKÖVET.

sem láttál ilyen szép palotákat! No, mondok magamban, nem nézem tovább, hogy így henevezjen ő kelme és inkább rászánok a keserveken összespórolt pénzből egy dollárt, hozzatok rajta Budapestre képes levelezőlapokat, s majd az orrához dörgölöm: Nézd, büszke amerikai, nekem is van olyan városom, mint neked! Pukkadj meg! Hát most arra kérem a nagyságos urat, ne vesse meg a kérésemet, küldjön azért a dollárért szép budapesti képes lapokat, már alig várom, hogy megmutassam annak a bóznak, mert hej, nehéz sor ám elviselni békén, hogy mindig úgy nézzenek az emberre, mintha csak olyan ágról szakadt lenne, a kinek se országa, se hazája!

Nagyon meghatótt a Zsuzsi elkeseredése és postafordultával megküldtem neki a kívánt

GRÓF SZÉCSÉN MIKLÓS EDDIGI Vatikáni Nagykövet Párisba történt áthelyeztetése folytán kedvelt szórakozásától, a Campagna róka-vadászatoktól kénytelen lesz megválni, képünk is egy ily vadászon ábrázolja, olasz arisztokraták társaságában.

JÓZSEF FŐHERCEG KISJENŐI VADÁSZTÁRSASÁGA.

Hát bizony, annak a nagy lámpának az igézetes fénye, mely ott csillog esábitóan a tenger ködbe vesző tulsó partján, a mi Zsuzsinak örökké ott fogta. De mivel a Zsuzsi miszisz Browná változott, nincs többé jogosultsága annak, hogy ezt a történetet — melynek miszisz Kulcsár a címe — tovább folytassam.

HOGY MENTEK GARIBALDIHOZ.

Minden kornak megvannak ideáljai úgy eszmékben, mint emberekben, de azok változnak a kor iránya, műveltsége, érdekei szerint. A régmúlt századok eszményképeire lenéző sajnálattal vagy éppen haragos megbotráncózással tekint vissza a jelenkor gyermeke, pedig azokért a most érthetelenné vált ideálokért — néha évszázadokig küzdöttek az emberiség legjobbjai.

— Kár volt annyi vér és áldozat érte — mondjuk most — ha a hittan egy-egy kifejezése, betűje, az uralkodók vagy rangosztályok hatalmáért folyt elkeseredett harcokra gondolunk.

— Mi volt a haszna? — kérdezi a mindent számokban kifejező, mindenben számszerinti hasznát kereső huszadik század, mely villamos gyorsasággal változó eszméi és eszményei között alig tud róla, hogy egy félszázaddal előbb az egész küzdő, forrongó és számító emberiségnek eszményképe egy hatalom, vagyon és nagy tudomány nélkül élő embernek nemes szíve s önfelelőző bátorsága volt.

Igen, az 1860. évben Giuseppe Garibaldiért lelkesedtek, nemcsak Európa, de az egész világ népei. Nemzetének egysége, az elnyomott nemzetek felszabadítása s a legnemesebben értelmezett egyéni szabadság eszméi lelkesítették Garibaldit mesés küzdelmeiben csodás bátorságára s hozták zászlói alá a világ legkülönbözőbb népeit. Képviselve voltak ott a boldog, nagy nemzetek, hogy hiányozhatott volna a szegény magyar, ki 300 évig küzdve nemzeti önállóságáért, a nagyvilágtól megbámult utolsó hős szabadságharcában legyőzve két nagyhatalom által, elnyomva, nemzeti lététől megfosztva, lemondást nem ismerő lelkeben kétségbeeső fájdalommal tűrte nehéz sorsát.

Olyannak tetszettek neki Garibaldinak harcaai, mint a hajnal pirkadása, mit a nap követ, egyik nemzet felszabadulását a többié.

Erdélyben is Türr István, Teleki Sándor, Bethlen Gergely és Garibaldinak többi magyar harcosairól süttögtak, csak süttögtak abban az időben, mikor az úgynevezett forradalmárok emlegetése, egy nemzetiszin szalag vagy pörgelap viselése miatt is már rendőrségre vitték a kis ország fiait; de azok annál jobban várták, hogy a népdal szavai szerint, Türr Pista hoz puskát.

A fiatalság nem is győzte már várással, ment volna tömegesen a szabadság zászlói alá, ha lehetett volna, de bajos volt kijutni az osztrákosan őrzött kis országból; gyakran ravaszsgal igyekeztek megtevesztetni úgy a kormányt, mint az aggódó szülőket, hogy el-mehessenek oda, honnan — az akkori tudat szerint — csak győzve vagy halva juthattak vissza az elhagyott hazába.

Báró Bánffy Zoltán külföldi egyetem látogatására, gróf Bethlen Gábor tanulmányútra kért atyjától pénzt s a kormánytól útlevelet s mind a kettő elment Garibaldistának. Szabó Lajos, Szász Gyula s még többen úri fiúk megszöktek a szülői háztól s a csempész-ösvényeken mentek át a határon Romániába s így tovább.

A 24 éves Horváth Lászlót s a 16 éves Gyulát csak az útlevelehiány akadályozta, szülőik már nem éltek, testvérbátyjok és gyámjuk, H. Mihály, — ki mint 18 éves huszárfőhadnagy szolgált 49-ben — maga is elment volna talán, ha nem lesz éppen új házasság akkor.

Egy határszéli osztrák hivatalnok adott három napi engedélyt e még katonaköteleseknek — átmenni Romániába lovak eladása végett, s négy lóval és kocsiával indultak az önszáműzés útjára.

Esfelé érkeztek Sinajába, hol akkor még hire-nyoma sem volt a világszép királyi nyaralónak, az óriás hegyeknek hótól csillogó ormai alatt teljes vadságában terjedt az őserdő mindenfelé, csak a zuhogó Peles patak partján jelezte egy romladoszó több százados zárdát, hogy ott emberek is laknak, nem egészen a medvéké az őserdő birodalma.

A zárdá jámbor lakói adtak jó pénzért éjjeli szállást teljes ellátással, s még áldást is, ha kellett.

Reggelre kelve vigan robogtak az ifjak a bukaresti országúton. Egy fáradt földműves felkérdezt kocsijukra, a kocsi mellé ültették az idős parasztot.

— Megtudjuk tőle az útbaeső faluk nevét — mondá Gyula — s az első falunál meg is kérdezte: — Cum le tyámé? — Prokop domnule — volt rá a válasz. A második helységről ugyane kérdésre ugyanez a felelet fűcsának tetszett.

— Nálunk is van felső, alsó, sőt közép Rákoss is — magyarázta László s belenyugodtak még a harmadik Prokopba is, de mikor egy nagyobb városnál (Plojest) újból azt mondta az oláh: Prokop, dühös lett Gyula, magyarul kezdett szitkozódni, s a közel városra mutatva, haragosan kiáltotta: nu Prokop nu. A megijedt oláh mellét verve, alázatosan mondta: — Zo dá dumnezo je Prokop. (Isten úgy segéljen, Prokop vagyok). Gyula kezdte gyanítani, hogy ő azt kérdezte, hogy hívják, nem azt, hogy hívják, de nem szólott többet a hálálkodva

leszálló oláhnak, hisz pár szónál többet románul hárman se tudtak a kocsiával együtt.

Bukarestben először a református lelkész, egy igen derék székely embert keresték, fel, az úgy, mint több Romániában élő magyar polgár, nagy érdeklődéssel és szívességgel fogadta őket s megadott minden tőle telhető utasítást és értesítést, a mik között már harmadnapra az volt, hogy az osztrák követtség tud ittlétükről s megfigyelési őket. Találkoztak a határon átszökött székely fiukkal is, kik pénz és világismeret hiánya miatt Bukarestben rekedtek volt.

Egy estefelé szaladva jött a református pap-hoz egy szép székely leány, — ki nagy intimitásban élt egy főbb rendőrtisztel — s elmondta, hogy az Erdélyből jött urakat az éjjel el akarja fogni a rendőrség s visszakísértetni Erdélybe, hát rejtse el őket.

Későn este indult egy vonat Kiszendzsebe — ez a rövid vonal volt akkor Romániának egyetlen vasútja. No, Erdélynek még annyi se volt. A Bukarestben rekedt székely fiuk is csatlakoztak vagy hatan Horváthékhöz, s mind elutaztak a vasuton, milyent még eddig nem láttak, a tengerhez, mit csak hírből ismertek.

Kiszendzsebe olyan viharban érkeztek, hogy a bukaresti magyar paptól ajánlott vendéglőig való pár száz lépést, csak az útszélre feszített kötéltre kapaszkodva tudták megtenni.

A kis szálloda gazdája tősgyökeres székely ember volt, rajongott hazájáért s a szabadságért, azt tanácsolta, menjenek az angol konzulhoz, az szokta itt tovább szállíttatni a Garibaldihoz menőket, mert éppen van is angol hajó a kikötőben.

Horváth László lett a kis csapat vezetője, annál is inkább, mert csak ő beszélt köztük elég jól francziául s egy keveset angolul is.

Kiszendzsei élményeiket leírta nekem a következő levélben:

„Kedves kis hugom!

Ujságolhatom, hogy láttam a Nemere nagyját, hatalmas úr. * Kiszendzse városa lehet szép is, rút is, mi semmit se láttunk belőle a nagy szélvészről, a melyben érkezünk és bicsúztunk tőle. A vendéglős, kinél megszálltunk, jó magyar ember, figyelmeztetett, siesünk tovább, itt nagyon éber az oláh és osztrák rendőrség. Legelőbb jelentkezzünk az angol konzulnál, kiről itt közüdmös, hogy titokban fegyvert és katonát szállít az olasz szabadságharcnak, az majd segít rajtunk, most éppen van is angol hajó a kikötőben.

A jótanácsra kiöltöztem s felkerestem az angol konzult, kedves, művelt ember, szépen beszélt francziául.

Öszintén elmondtam neki szándékunkat, azt is, hogy az osztrák rendőrség keres, ő mosolyogva hallgatta. „Szerencséd van az uraknak — szölt — mert egy angol hajó indulásra készen várja a vihar enyhülését, azzal elutazhatnak. Ma este kilenczkor jöjjenek mindnyáján hozzám vacsorára, ha zaklatná a rendőrség, jöjjenek még hamarabb, kitézetem zászlómat, ide aztán nem jön rendőr. Ha lehetséges, még ma hajóra szállítom az éj sötét-ségének védelme alatt.”

A fiuk örültek nagyon, mikor elmondtam, hogy talán már holnap túl leszünk az osztrák körmök határán.

Pont kilencz órakor a konzulnál voltunk, ki szívesen fogadott, bemutatott a feleségének s nemsokára igen jó vacsora mellett kedélyesen mulattunk. Én igyekeztem mulattatni a nem éppen szép háziasszonyt s tolmácskodtam az egész társaságnak.

A háziasszony már visszavonult, mikor egy szolgálta jelentett valamit a konzulnak, ki hozzánk fordulva, így szölt: — Uram, fontos tudósítást vettem, érdekükben kell távoznom, visszatértem mulassanak itt.

Mi magyarul találgattuk, miféle tudósítást kaphatott, nem örültünk neki s még kevésbé a tomboló viharok, mi az ablakokat rázta.

Rövid óra múlva tért vissza a konzul egy hatalmas termető alkalmazottjának kíséretében, mindketten sötét köpenyeg és mélyen behuzott sapka volt, kezükben kis kizilámpa.

* A Nemere rettegett, erős éjszakkéleti szél Háromszék-megyében, mely a hegyszorosokon át a Fekete-tenger felől fúj.

AUGUSZTA FŐHERCEGNŐ.

FRIGYES FŐHERCEG.

„Uram — szölt a konzul — indulnunk kell. Ki van adva a rendelet elfogatásukra. A vihar nagy, de aligha lesz alkalmasabb idő hajóra szállniuk. Godby.

Gyorsan összeszedelődőkde indultunk; elől ment a konzul, mi kettessel utána, leghátul a másik angol. A vihar süvített, koromsötét volt, még az épen előtte menőt is alig látta az ember. Nem sokáig mentünk. Merre? Nem tudom.

A konzul megállva a fülembé kiáltotta — Gantez! — s azzal eltűnt. Ugorjam — gondoltam — de hová, hisz semmit se látok, de azért határozottan kiáltottam az utánam jövő fülembé. „Ugorjatok utánam!” S egy ugrással eltűnt, meglepődéssel éreztem lábaim alatt egy csónak ingadozó deszkáit.

Szerencsén a nagy csónakba gyűltünk mind. A hajón már vártak, fáklyafényből, elég ügyesen kapaszkodtunk fel a hajóról leeresztett, macskának való kötélhágcsón.

A konzul feljött a hajóra, minket számba adott a hajó kapitányának, hálálkodásunkra azt mondta, ő szent kötelességének tartja, mindent megtenni az olasz szabadságharc elősegítésére, s azzal távozott.

Minket lezártak a hajóterembe, nehogy a fedélzetről lefújjon a szél, de nem irok többet, mert kutyamód kezd táncolni ez az óriási dióhéj.

Ne aggódjatok miattunk, egészen jól vagyunk s boldognak érezzük magunkat, hogy meggyünk a szabadság és felszabadítás felé. A nagynéni kezeit és téged ezerszer csókol szerető bátyád, Laczi.

A hajó kora reggel felszedte horgonyát;

integtetve közeledett egy rendőrségi bárka, de a kapitány rá se hederítve, kivezett hajójával a kikötőből.

A szicíliai hadjárat be volt fejezve, Garibaldi minden jutalmat, kitüntetést visszautasítva, adta át a két déli tartományt Victor Emánuel királynak, ki az olasz egységet képviselte szemében.

Olaszország egységéből hiányzott még Venezia és Róma. Garibaldi élte feladatának tekintette ezek megszerzését és Magyarország függetlenségének kivívását, hisz a Császárt tartott nagy katonai szemlén beszédének végén mondta népe ujjongásától kísérv: „Most hátra van még, hogy pár dicsérő szót mondjak a derék magyaroknak, kik többször ontották véréket csatamezőinken Olaszország szabadságáért.

Dicséret illet meg benneteket, Magyarország vitéz fiai. Köszönöm nemzetem nevében. Nemcsak szóbeli hálával tartozom nektek, hanem kötelességünk is tartja, hogy ügyeteket a magunkévá tegyük, és a magunkévá is fogjuk tenni.”

És megalakult a magyar légió. A Nápolyba érkező magyar fiúk rajongó lelkesedéssel jelentkeztek s mikor kihozták a légió magyar lobogóját, dobogó szívvel és könnyes szemmel esküdtek hűséget, erős hitben, hogy azt Magyarország függetlenségéért fogják diadalra vinni.

Sajnálták, hogy nem a népektől imádott Garibaldit a vezérük. Majd ő lesz a fővezér, biztatták magukat, s tanultak, gyakoroltak szorgalmasan, hogy kiképezett, jó harcosok legyenek.

Nemsokára harcba is vitték őket, de nem

a zsarnokság, hanem annak undok maradványa, a brigantik ellen. A nápolyi királyság déli hegyes, sziklás tartományait briganti-csapatok pusztították, II. Ferencz nápolyi király és a pápa nevében. A minden olasz előítéletől és babonától ment magyar légiót küldték ellenük, s az rövid időn megtisztította az abruzzói tartományokat az orgyilkossá és alattomos támadásokkal harezoló ellenségtől.

Aztán jött a kínos várakozás már eltűnődező reménnyel, mikor közel két év után hírt vették, hogy Garibaldi expedíciót szervez Róma elfoglalására; a légió örömmel készült részt venni ebben, de a parancsnokok leintették. Leintették, mert az olasz kormány mindenáron meg akarta gátolni az expedíciót. Garibaldi remélte, hogy úgy lesz, mint a szicíliai hadjáratnál, azt is ellenezte a kormány, legalább szinleg, aztán örömmel vette a bevezetett harez eredményét; most meg volt változva helyzete az olasz kormány, mely teljesen hatalmában volt III. Napoleon császárnak, ki nem bánta a nápolyi király elűzését, de Róma és Venezia megtámadása esetében fegyveres beavatkozással fenyegette az olaszokat. Horváth László szabadságot vett a légiótól s Nápolyban felkereste Pulszky Ferenczet, hogy biztos tudósítást kapjon Garibaldi expedíciójának mibenlétéről.

Pulszky bemutatta Garibaldinak, s az megbízást adott neki és Szász Gyula — Szász Károly pesti ev. ref. püspök legfiatalabb fivérének: Menjenek vissza Nacserába, nyerjék meg a légió legénységét, s hozzák éjnek idején Castellomareba, hol Garibaldi és gyűjtött csapataival együtt angol hajókra fognak szállani

VADÁSZ-KONYHA.

JÓZSEF FŐHERCEG FRIGYES FŐHERCEGGEL ÉS KÖBURG FÜLÖP HERCEGGEL.

JÓZSEF FŐHERCEG KISJENŐI VADÁSZATA. — Jely Gyula felvétele.

Nacérába érve a légiót lefegyverezve, a kaszárnyába zárva, őrizet alatt találták. Szász és Horváth legjobb igyekezetük mellett se tudták a legénységhez férni, sőt magoknak is menekülni kellett az elfogatás elől.

A kormány megakadályozta az angol hajók kikötését Castellomareban s Garibaldi újon toborzott gyakorlatlan seregével Campania és Calábrián át indult Szciziliába több haderőt gyűjteni.

Nyomorúságos átvonulás volt, élelmezés nélkül, égető forróságban, kopár, sziklás hegyek között.

Garibaldi minden bajt megosztott embereivel, az ő személyének csodás varázsa tartotta a lelket katonáiban, a ki őt láthatta, kinek barátságosan intett vagy éppen egy pár szót szólott, az fellelkesült, és erőt érzett magában minden akadály leküzdésére.

A 15—20 magyar, ki részt vett az expedícióban, szét volt szórva, alig tudtak egymásról. Egyszer Horváth L. és Szász Gy. egy meredek hegy megmászásában lihegték, útközben nem egy fáradságtól és melegségtől kimerült embert láttak a sziklák között fekvőn, ám nem segíthettek, hisz maguk is majd lerokkadtak, de egyik kimerült ember mellett egy magyaros szür esücsköt pillantották meg. Ez magyar! — kiáltott Horváth — ezt nem hagyjuk itt, ezt magunkkal visszük.

— Viszszük, de hogy, mikor magunkat se bírjuk — dörmögte Szász Gy.

Közelebb menve Bánffy Zoltán bárót ismerték fel a kimerült emberben, ki minden biztatásukra csak azt nyögte: Beteg vagyok, nem bírom tovább. Hagyjatok meghalni.

A jó szerencse segített a tanácsalanul álló magyarokon. Egy olasz paraszt ment arra szamarával. Előbb barátságosan, aztán pisztolyt szegezve kérték, adja kölcsön a szamarát, míg betegüket a hegytetőre viszik. Nem szívesen engedett az olasz, de látva, hogy ha nem adja, úgy is elveszik szamarát, hát káromkodva ment a szamárra ültetett Bánffy után.

A hegytetőn találták az egész hadsereget; nagy munkában voltak. Garibaldi megvett részökre egy utokban talált juhnyáját, most azt nyúzták, sütötték, főzték.

Bánffyt lefektette a két kísérője egy naptól védett helyre, s maguk egy kaktusz-gyümölcsöt látva pirodónál egy helyt, oda mentek, azzal égő szomjukat oltani. Visszatérve a tűz mellett, hol a magyar fiúk gulyást kotyvasztottak, találták Bánffyt, a bicskájával szedte ki s ette a félig sült húsdarabokat. Fáradság mellett éhség miatt akart meghalni.

Ott evett az olasz paraszt is, kitől a szamarat elvették. Most áradozva dicsérte Garibaldi s a magyarokat.

Ez az elcsigázott pár ezer ember állott szembe Aspremontnál az olasz hadsereg egy rendes hadosztályával, Garibaldi kiadta a parancsot, hogy nem szabad löni az olasz testvérekre, de azok löttek, s egy golyó éppen az ünnepezt szabadsághóst, Garibaldi sebesítette meg.

A sereg nagy része menekülni igyekezett. A magyarok dühösen káromkodtak, annál inkább, hogy megtudták: a magyar Eberhárd lövetett.

Többen a sebesült vezérhez rohantak s kérték a kegyet, hogy ők vihessék vállaikon a hordágyat megsebesült vezérükkel, ezek között volt Bethlen Gábor gróf is.

Az olasz hadseregből Garibaldihoz csatlakozott katonákat, mint szökevényeket halálra ítélte a haditörvényszék.

A magyarokat is előbb-később mind elfogták s különböző várakban hetekig várták elítélőket, végre haditörvényszék elé állították s szabadon bocsátották őket azon megfigyeléssel, hogy három nap alatt hagyják el Olaszországot.

Majd feloszlott a magyar légio is.

Egy ábránd szétoszlott, mint anyyi más.

Egy szép, nemes idealizmus el lett temetve, talán el is felejtve mindörökre.

Horváth Janka.

MAGYAR EMLÉKTÁBLA KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR DARDZSILINGI SÍRJÁN.

PEPITA DE OLIVA.

Egy törvényszéki tárgyalás véletlen indiszkrécioja révén, mely a tárgyalással együtt Londonban esett meg, felbukkant nemrégiben egy név, valamikor híres, tündöklő és világ-szerte ismert név, melynek viselője, Pepita de Oliva, a mult század ötvenes éveiben Budapest is hatalmas diadalokat aratott. A pört Sackville-West Ernő indította illegitim édes atja, a néhány évvel ezelőtt elhunyt Lionel Sackville-West örökösei ellen és ebből a pörből alakult ki az elhunyt dűsgazdag diplomata és Pepita de Ortega spanyol ballet-táncosnó szerelmi regényének képe. Sackville lord Berlinben ismerkedett meg a csodaszép spanyol nővel, kinek szenzációsabb jelensége alig volt az ötvenhatvanas évekbeli európai színpadoknak. Sackville lordot nemcsak szépsége és művészete kápráztatta el, hanem jósága is, mert Pepitában annyi hűség és ragaszkodás lakozott, mint talán az összes spanyol művésznőkben sem, együttvéve. Holtáig hű maradt nagybíró barátjához és mintaszerű anyai gonddal nevelte fel tőle született négy szép gyermekét. Hogy Sackville lord törvényesen nem vehette őt el feleségül, annak az volt az oka, hogy Pepita törvényes felesége volt első táncantatójának, egy Oliva nevű spanyolnak, kivel azonban csak nagyon rövid ideig élt együtt. Sackville lord azonban mindent megtett, hogy feledtesse vele helyzete rendezetlenségét, melyet leginkább az bonyolított, hogy az első férj, Oliva, boszúból nem akart a házasság felbontásába belemenni. Mindazonáltal Sackville lord a legideálisabb házastársi viszonyt tartotta fenn vele. Diszes palotát rendezett be számára, magával vitte mindenüvé és nem volt kifogása ellene, hogy a művésznő a grófnő címet használja. Nagyjában ezek az epizódok táruulnak elő abból a pörből, melyet most a Pepita de Oliva és Sackville lord fia, Sackville-West Ernő indított a Sackville-hagyatékok örökösei ellen.

Azóta, hogy Pepita és illegitim férje elhunytak, természetesen sok minden megváltozott a világban. Az erényes, anyai hivatásnak élő művésznő nem érdekelte az embereket, holott azelőtt valóságos csaták és forradalmak támadtak körülötte, melyek legnagyobbak talán akkor voltak, mikor a világhíri művésznő Budapest vendégszereléseit tartotta. Ennek a vendégszerelésnek azonban maradtak igen érdekes irodalmi és szocio-

lisztikai dokumentumai, melyek éppen azért, mivel régi újság-erdők rengetegébe vannak beletemetve, az aktualitás révén megérdemlik feltámasztásukat. Pepita de Oliva 1853 augusztus havában lépett fel először Pesten a német színházban. A személye iránt való érdeklődés leghitelesebb bizonyossága az a szerződés, melyet a német színház igazgatójával kötött. Összesen tíz előadásra szerződött, estként háromszáz forint fellépti díjjal. A tíz előadás leteltével a német színház igazgatója meg akarta hosszabbítani fellépéseit, csak hogy a magyar lapok szenvedélyes agitációja ezt a tervet megakadályozta. A pesti magyar lapok Jókai, Tóth Kálmán és mások izgatására azzal argumentáltak, hogy Pepitának a Nemzeti Színházban van a helye, mivel a német színházat is fellépései alatt a magyar arisztokrácia tagjai és a pesti magyar közönség töltötte meg. Pepitára nem voltak hatás nélkül ezek az ovációk s lovagias pártfogói tanácsára végre ő maga is kijelentette, hogy a német helyett inkább a magyar színházban akar fellépni. Ezt az elhatározását a lapok persze politikai demonstráció gyanánt magyarázták s most már kétszeres ok volt rá, hogy a Nemzeti Színház szerződéssel megkínálja. Pepita a gyöngéd formák között megnyilvánuló kitüntetésre hasonló gyöngédséggel felelt. Kijelentette, hogy a magyar közönség irányában mély szimpátiát érez s csakis abban az esetben hajlandó a Nemzeti Színházban fellépni, ha első két előadásának tiszta jövedelmét valamely jótékony célra fordítják. A többiért pedig utalványozzon a színház annyit, a mennyit éppen tud vagy akar. A Nemzeti Színház azonban úgy fogta fel a dolgot, hogy ha a német tudott adni estenként 300 forint tiszteletdíjat, akkor a magyar sem maradhat el mögötte, ennél fogva gavalérosan 400 forinttal kínálta meg s tíz fellépéséért fizetett összesen 4000 forintot. Ezzel aztán még inkább el volt vetve az akkor már hatalmas tomboló Pepita-láz magva s megkezdődtek a nemzeti színházi Pepita-előadások, melyek olyan forrongásokat keltettek, hogy már az első két napon az összes előadásokra szétkapkodták a jegyeket. A hatalmas szenzáció nem hagyta érintetlenül az éppen akkor Magyarországon tartózkodó Lajos bajor kir. herceget (az elhunyt Erzsébet királyné testvérbátyja), továbbá Kőbör és Nemours hercegeket, kik vadászat ezéjából időztek Magyarországon. Ohajukra a Nemzeti Színház 1853 szeptember 10-ikén díszelőadást rendezett Erkel «Hunyadi László» operájával. A dalmi harmadik felvonása után jelent meg viharos tapsok között a színpadon Pepita, hogy eljárja Madrilena és El Ole című tánczeit.

Fel van jegyezve, hogy tánczainak olyan nagy hatása volt, hogy az arisztokrata ifjúság a páholyokból fehér galambokat röptetett hozzá a színpadra, a karzatról pedig a versek özenét szórták alá, melyeket Tóth Kálmán és Lisznyai Kálmán intéztek hozzája. Az előadás végeztével Lajos bajor királyi herceg a társaságában levő főhercegekkel személyesen kifejezte elismerését a művésznőnek, a ki innen kezdve mindennap olyan diadalokat élt át, minővel művészi pályája alatt sehol sem találkozott. Jutalomjátéka alkalmával, mely a Weber «Precioza» című melodráájában történt, a Hölgyfutár szerint «tízezer» forint árú virágot adtak fel a színpadra tisztelői s a tomboló tapsvihar és éljenriadozás miatt csak félóra késéssel lehetett az előadás folytatni. A színház végeztével pedig, mint minden este, ezuttal is kifogták kocsijából a lovakat s úgy vitték nagy diadalmi menetben a Magyar Király szállóban levő lakásáig, hol az történt aztán a népszerű művésznővel, hogy a nagy ovációk láttára, mikor a szobájába ért, síró-göresöket kapott s ájulva terült el a padozaton. Ezt is megírták persze az újságok s az alatt az egy hét alatt, míg Pepita a Magyar Királyban betegen feküdt, a lelkes ifjúság mindennap megjelent éjjel az ablakai előtt s szírenadót adott tiszteletére, hogy könnyebben viselje el betegségét. Akkoriban sokat beszéltek különben arról, hogy egy fiatal magyar mágna, a ki később a politikai pályán tűnt fel, eljegyezte magának, ez a hír azonban regényes képzelgésnek bizonyult, mert Pestről való távozása után Pepita nemsokára meg-

EMELETI JÁTSZÓTÉR A LEÁNY-INTERNÁTUSBAN.

A BUDAPETI REF. EGYHÁZ ÚJ SKÓT ELEMÍ ISKOLÁJA ÉS INTERNÁTUSA A VÖRÖSMARTY-UTCÁBAN. — Balogh Rudolf félvételei.

AZ ÉPÜLET AZ UTCA FELŐL.

ismerkedett Sackville lorddal, kinek az oldalán egészen anyai kötelességeinek élt. A színpadtól is megvált pár hónap múlva, úgy hogy mikor második Nemzeti Színházi vendégszerelése szóba jött, udvarias és meghatót le-
vélben ő maga jelentette, hogy «egyelőre» nem tehet eleget a közökhajtásnak. Pesti vendégszerelésének emléket Jókainak egyik érdekes megemlékezése is őrzi, az egykori lapok közlései pedig bőszeges történelmi dokumentumokat szolgáltatnak a mellett, hogy nevével és személyével összefüggésben az abszolutizmus legfrissebb érájában olyan szenzációk fakadtak, melyek érdekességüket még évtizedek múltán sem veszítették el egészen.

A HERCZEGKISASSZONY.

A Magyar Kir. Opera újdonsága december 20-án.

Egy szó nyíllalott a hazán keresztül,
Egy röpke szóban mennyi fájdalom!

Már bocsássá meg a tisztelt olvasó, hogy gúnyból, paródiából ilyen súlyos és komor órával illetjük a sokfelől látható és hallható műfelháborodást az Operaház állítólagos lealjasodása felett; de lehetetlen szó nélkül hagyunk a közönségnek azt a mesterségesen szított, szervezett meglepetését, a melynek — reméljük — mégsem fog áldozatul esni a «Herczegkisasszony», a páratlan népszerűségű Lehar Ferenc regényes operettje. Ezt a minden tekintetben sikerült művet ugyanis nem valami alsórangú műfajból élő színház, hanem a M. Kir. Opera hozta el a magyar közönségnek; a nyomában keletkezett műfelháborodás pedig korántsem a művön botránkozik meg, hanem megbotránkoztatást tett a felett, hogy az operett műfaja — ez a biblia szavai szerint «könnynök találtaték», — újdonság képében is bevonult a «Hunyadi László» és «Istenek alkonya» előkelő hajlékába — az «Angot asszony leánya» s a t. operettek mellé.

Hogy a jelszavakról meg nem ittassult, józan, részrehajlatlan kritikának mennyire nem szabad a botránkozás álláspontjára helyezkednie: arra döntő bizonyíték az a művészi mód, a melylyel Lehar az újdonság zenéjét kidolgozta. Itt ő nem egyetlen szál dallamot bíz a tizenkét első hegedűre, hanem megosztottan, egymásba játszva, többféle szólamnak más-más szépségeit adja nekik feladatul; egész zenekara olyan tömör, olyan sokszínű, a magasságnyű hallgatót is folyton foglalkoztatja és kielégíti, a milyent még operettzenében nem kaptunk — s a minőt az átlagos operettközönség nem is tud érdeme szerint méltatni, az átlagos ope-

rettszínházi zenekar pedig nem képes méltón játszani. Hónapok óta ismertük a «Herczegkisasszony» zenéjének részleteit nemcsak cigánybandától, hanem a sokkal gazdagabb eszközökkel dolgozó és méltán önértékes katonai zenekartól is; de mennyivel művésziessében, nemesebben hangzik ez a zene Lehar eredeti fogalmazásában, a nagy feladatokhoz szokott operai zenekartól! Ennek stilszerű tolmácsolásától megfosztani Lehart, azaz nem bocsátani művét az Operaházba, egyszerűen igazságtalanság lett volna.

A művészi magaslattól nem szállítja le az újdonságot az, hogy keringők vannak benne. A «Romeo és Julia» csak tragikus opera és igazi művészi zene? Mégis hősnője keringővel jelenik meg a színen. A halhatatlan «Faust» el sem képzelhető énekelt keringője nélkül; sőt még a híres ékszer-ária is, a primadonnaság próbaköve, voltaképpen «csak» keringő. De a legmodernebb, leghódítóbb zeneszerző: Puccini sem állította, ének-keringőt írni a «Bohéme» című tragikus végződő és igazán artistikus operájának egyik hősnője számára. S a minék Puccini köszönheti világsikerét: az édes és különös dallamok, a zene kifejező hatalma és a komponálás eltanulható szellemi része — a fűlesiklándó úgynevezett alterált akkordok, — meg a zenekar különös, bűvös csillogása: mindez annyira megvan Lehar újdonságában, hogy a «Herczegkisasszony» nem egy részleténél eszünkbe jutott: «ezt Puccini is írhatta volna.»

A bemutató előadás óriási sikerét a zenének még egy sajátossága segítette előidézni: az a sajátos egzotikum, a balkáni jelleg, a mely, úgy látszik, Lehar lényétől elválaszthatatlan s talán így jellemezhető: határozott szláv ritmusok és a mellett érzelmes, bánatos dallamok meglepő párosítása. S ez nem mint modorosság hat az új darabban, hanem mint igazság: mint helyi színezet. A darab Görögországban játszódik. A nagynevű Edmond About egyik magyarul is megjelent regényéből: «A hegyek királyá»-ból, vette mesejét a német Viktor Léon; s hogy mennyire való az opera színpadára, azt igen egyszerűen tanúsítja az Auber zenéjével világhírű lett «Fra Diavolo», a melynek főalakja: a rablóvezér, egészen olyan, mint Lehar operettjében a herczegkisasszony apja, Hadi Sztávrosz. Csak hogy az új darab hőse rokonszenvesebb, a szerelem megmesesíti; a javakorabeli hősi férfit saját fiatal leányának egy barátja viszonoz is szereti, sőt a leány kéri meg a férfi kezét. A herczegkisasszony korrekt főlegénye is, amerikai tengerésztiszt létére, elfogadja őt apósául. About jó lélekűbár volt, Léon ügyes szövegíró, Lehar

művészlélek s a mellett mennyire érti mester-ségét! Az operaházi közönség előtt a mű sikere teljes volt — és megérdemelt.

Egy szót a magyar fordításról! Gábor Andor remekül versel, de nem tudja, hogy szövegét a zene miatt így kell hangsúlyozni: «Félistent | imád benne | a szegény gö | rög», és: «Ifjú s a vén | nem valók egy | másnak»; épen az ellenkezőjét akarja mondani, hogy: «egymásnak». Az ilyen súlyos vétségeket ki kell küszöbölni, jó szöveggel helyettesíteni.

A jó előadásról meglátszott, hogy a főszereplők: Környey Béla (Parnes hercege) és S. Szamosi Elza (Mary Anne) az operettszínpadról jöttek át az operához; de Ambrusné (Fotini, a címszerepben) és Székelyhidy (Harris, a fiatal tengerész), és mellékszerepükben Hegedűs (a «kiérdemült» rabló), Kornai (angol nővénytudós), Dálnoki (rendőrfőnök), Flattné stb. szintén jellemzők voltak és jó kedvet terjesztettek. A karnagy palcát a sokszorosan ünnepezt zeneszerző-karmester forgatta.

Kereszty István.

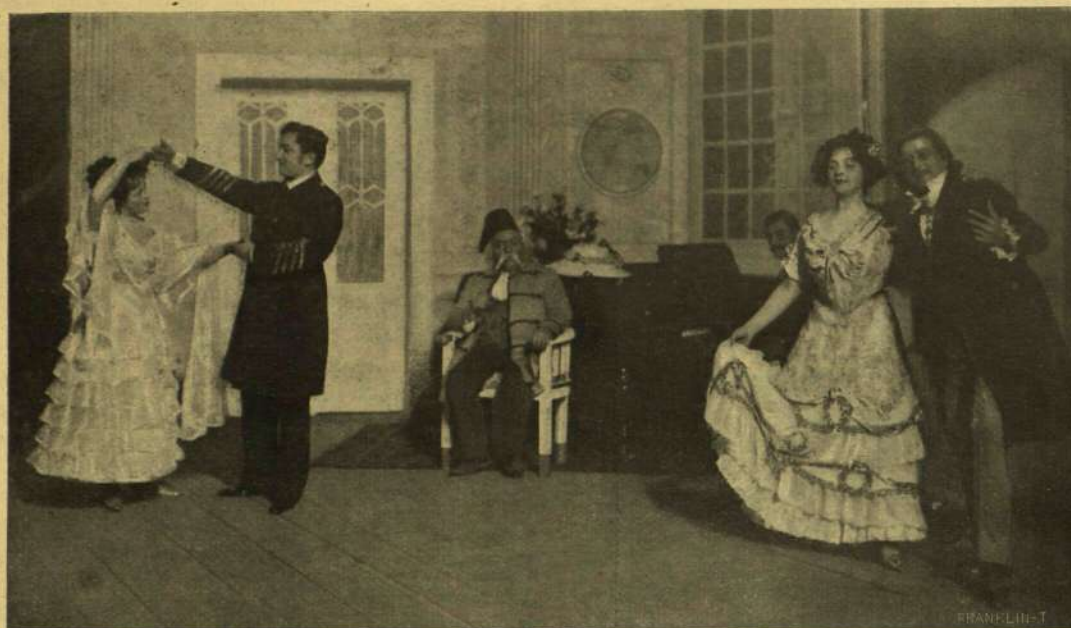
UJHÁZY.

Az újabb magyar kritikának talán az a fő-érdeme, hogy európaibb szemmel nézi a mi szellemi életünk jelenségeit. Feszültebb és állandóbb figyelemmel kíséri a külföld irodalmának és művészetének áramutatóját. Ebből sok keserű csalódása, származégteljes származik — például széksze minden «magyar» törekvéssel szemben, — de szemmel látható, hogy ez csak átmeneti állapot és egyedül arra jó, hogy fölismerjük azokat az értékeinket, a melyek európai katonamérték alatt is megállják a helyüket.

Ujházy Ede ama magyar dicsőségeink közül való, a kiket a multtól vettünk át, de a kik előtt az újabb generációnak is hódolat meg kell hajtania a zászlaját. Sőt ép ez a nemzedék volt az, a mely fölismerte, hogy a magyar «Comédie Française» klasszikus hagyományai közt is megért egy olyan «modern» egyéniség, mint Ujházy.

Természetes beszéde, naturalisztikus színes játéka, mozdulatának keresetlensége, őszintesége, mindig a helyzethez illő hangja, viselkedése méltán feltűnést kelthettek abban a színházban, a hol a hanglejtésnek, a mozdulatoknak, a játéknak legrégibb tradícióit őrizték.

Ez az az úgynevezett álklasszikus iskola, a történelmi iskola, a biedermaier rajongása a nagy stílusok iránt, a mely a Comédie Française tiszteletreméltó kulisszái közül indult világgá. Sem a bécsi Burgszínház, sem a buda-

Ambrusné, Székelyhídy. Hegedűs. Szamosi Elza. Kornay.
„Ringó keringő, ki talált ki téged.” (III. felvonás.)

pesti Nemzeti Színház nem tudta magát a hatása alól kivonni. Az államilag szubvenzionált színházak játéksztílusa lett ez, épúgy mint a renaissance és a gót stíl az állami épületek méltósága.

Az állami színházak természetében rejlik, hogy szolidaritásra, komolyságra, állandóságra törekcsenek és nem akarnak felülni mindenféle modern újításnak. A haladás, a vajúdás, a szünetes gyakran csúnya vívódásait átengedik más színpadoknak és csak akkor fogadják el az újat, a mikor már elkerülhetetlen. Ez már így lesz, a míg állami színházak lesznek a világon.

Ebből következik, hogy az állami intézetek színjátszó stíljé sem olyan merev, a hogy azt harcos modern szemmel nézők, hanem folytonosan engedményeket kénytelen tenni az újabb korok újabb szellemének. Ezt láthattuk a multban, ezt látjuk ma is. A multban csak ilyen módon állhatták meg a helyüket Ujházy és mások, a kik voltaképp nem illettek oda és mégis a színház létjogosultságát adták meg.

Hogy miben állt az a klasszikus stílus, azt nehéz megmagyarázni. Minden korban mást tartanak klasszikusnak, tiszteletreméltónak. Ilyen volt például a mozdulatok szépsége. Állami színésziskolákban még ma is tanítják azokat a „gömbölyű” mozdulatokat, a melyeket a színpadon használni kell... De kell-e?

Ezek a gesztusok régi klasszikus szobrok-ról vannak másolva. Nagyon szép és esztétikai értékű mozdulatok, de idővel mégis unalmassá válnak. Megszorítást jelentenek, mert a színész kénytelen lemondani egy csomó „nem szép” mozdulatról, a mely azonban természetes és a mivel jobban ki is tudja fejezni gondolatát.

A másik efféle hagyomány volt a beszédnek az a módja, a melyet ma „éneklésnek” nevezünk. Ez is abból állt, hogy a színész az orgánumból csak a szép, dallamos hangokat igyekezett kicsalni és lemondott minden kaphoniaról, a mely pedig talán jobban és természetesebben illett volna a helyzethez.

Az ilyen színésznek a beszéde csupa ritmus, csupa moduláció, de az idő vasfoga ennek a szépségét is megrágja. A színész előtt ott volt a szöveg, a mely mondatokból állt. Minden mondat végén ott volt a pont. A színész a pontnál mindig leeresztette a hangját, a hogy a mondat elején fölemelte. Ebből származott az éneklés. Hogy valami változatosság legyen a hangjában, a szép, költői, csengő-bongó jelzőket kiemelte és hangsúlyozta. Ezzel még egyhangubbá lett az előadása.

Nem kell hinni, hogy én valami nagyon régi időre mutatok rá. A közönségnek talán nagyobb része még ma is túlságosan szögletesnek, darabosnak tartja az újabb színészek moz-

dulatait, a hangjukat pedig fásnak, fénytelennek. Többet mondok. Nálunk tekintélynek elismert kritikusok még ma sem tudják elfelejteni azt a szép időt, a mikor a színpadon még énekeltek és a Nemzeti meg az Opera közt csak az volt a különbség, hogy az utóbbi helyen rosszul énekeltek.

Évtizedeken át annyira megszokta a közönség ezt a fuvolázást, hogy le se tud szokni róla. A modern színész is, a mikor egy kis népszerűsége akar szerezni, vele dűdöl a többivel. De legalább az ő regisztere megnövekedett ezzel is.

A modern színjátszás, a mely az életet figyeli és nem a klasszikusokat, észrevette, hogy az ember másként beszél, mint a hogy ír. A pontnál nem mindig ereszt le a hangját és a mondat elején nem mindig emeli föl. Sőt az ember többnyire nem is mond nyelvtanilag korrek mondatokat, hanem elharap, sejtet, megszakít. Csonka és tökéletlen mondatokból áll a természetes emberi beszéd. Sok modern író már ebben a szaggatott stílusban írja a darabjait.

Csak hogy a míg a gömbölyű mozdulatokat, a ritmikus hanglejtést, az éneklő szavazást meg lehet tanulni, „el lehet sajátítani”, addig a természetes beszéd csak annak illik igazán, a ki született színész, a ki színjátszó zseni, a ki maga tudja ellesni az életből, hogy mit hogyan kell mondani. Amannak szabályai vannak, ennek csak az intuitió az egyetlen segítő társa. Ép ezért kívánta Lessing, a ki tudvalevően nem esett a feje lágyára, hogy a színész tanuljon meg szép mozdulatokat és szép beszélő formulákat. Lessing tanácsa csak a tehetséges, tanulékony színészre vonatkozott, a zsenire nem.

Láttam Ujházyt francia és német színműben, borsos francia vigjátékban (Pont-Biquet), klasszikus és shakespearei tragédiában — sohasem a műfaj határozta meg az ő hangját, modorát, mozdulatait, hanem a saját, nagy egyénisége, a mely frakkban, barátságában, papi ruhában, züllött bohém köntösben vagy királyi palástban egyformán emberi, természetes, egyedül lehetséges maradt.

Van színész, a ki ha királyt játszik, akkor „every inch a king”. A másokban megcsodáljuk, hogy hogyan tudja a pap malasztos hangját és jellemző mozdulatait visszaadni. A harmadik úgy játszik, mintha egész életében pacienseket látogatott volna és a polgári életben is orvos lenne.

Ujházyban ezt sohasem láttam fontosnak, ez nála magától értetődő volt. De csodáltam és csodálom

A tavasz-ősz duett. (Környei és Szamosi Elza.)

Alszegey a rendező, Ambrusné, Székelyhídy, Környei, Szamosi Elza, Lehár Ferenc, a zeneszerző, Flattné, Kornay. (Balról jobbra.)

A „HERCZEGKISASSZONY” OPERETT ELŐADÁSA AZ OPERAHÁZBAN. — Balogh Rudolf felvételei.

benne az életnek azt az őseredetiségét, a melyet magával hozott a színpadra. Más színész előtt a színpadon örvény nyílik meg, a melyben elveszti a természetes hangját, az emberi mivoltát, az egyéniségét. A mily természetesen szidta össze az öltözőjében a szolgát, a ki ostobán ragasztotta föl a bajuszát, olyan kisértetiesen, természetellenesen szólal meg a világot jelentő deszkán.

Ujházy számára ez a határvonal élet és színpad közt nincs a világon és az a mód, a hogy ezt a külsőböt észrevétlenül eltüntet, a színjátszó zseni őseredetiségére vall. Egy kis megfigyelésem: belépett például a színpadra, de a feje még hátrafordult egy kissé, mintha valami még ott lekötné a figyelmét.

Hányszor lépünk be mi is így egy szobába. De nem vesszük észre, nem is gondolunk rá. A színjátszó kezében ellenben ez pompás fogássá válik, a melylyel diszkrétan jelzi, hogy most nem a színész lépett be a maga jelenésére, hanem az életnek egy illúziója kezdődik.

Lehet, hogy ezt a fogást más színész is ismeri és alkalmazta már. De az Ujházy alakítása millió ilyen fogásból áll, a miket sem szabályokba foglalni, sem utánozni, sem iskolában tanítani nem lehet. Az ilyen színész folyton figyeli az életet, belőle meríti színjátszó skálájának határtalan gazdagságát — a színpadi

UJHÁZY EDE LEGÚJABB FÉNYKÉPE. — Székely Aladár felvétele.

Balról jobbra haladva az első sorban állanak: Lenkei Hedvig, Márkus Emma, dr. Csáthó Kálmán rendező, Aczél Ilona, Beregi Oszkár, Csillag Teréz, Ujházy Ede és Blaha Lujza.

UJHÁZY EDE ÜNNEPLÉSE A NEMZETI SZÍNHÁZ SZÍNPADÁN. — Jalfy Gyula felvétele.

alkotó ellenben csak akkor kezdődik benne, a mikor ezt az életből ellesett fejevertárat szinte csatlakoztatlan érzéssel érvényesíti a hangjában, beszédében, mozdulataiban, mindig a kellő alkalommal, mindig a legszerencsésebben.

A mikor az ilyen színész „szólót” mond, az embernek kellemes iz támad a szájában. A diszletek életre kelnek a szavai varázshatása alatt és bűvös ereje még a vele játszó színészekre is áthat, az ő szavakban és mozdulataikban újra felcsillag az, a mit mondott.

Ujházy művészetét általában csak színészek érthetik meg igazán, a kik maguk is napról-napra bibelődnek ezzel a mesterséggel. Hogy a közönséghez is esatornát talált ez a „l'art pour l'art”, az az Ujházy emberi nagyságára mutat.

Mert nagy embernek kell annak lennie, a ki kicsinyes viszonyok közt — a mikhez képest a mai milliómosodó Budapest már nyilvánvaló fejlődést jelent — nem vesztette el az élethez való kedvét és a művészetben való hitét. Bizonyára kálváriát járt meg, mint minden magyar művész, de kifelé mosolygott és aranyos jókedvvel derítette föl környezetét.

Hogy mily elpusztíthatatlan, rendíthetetlen benne ez az emberszerető jókedv, azt azok tudják a legjobban, a kik még most is — negyven évi jubileumakor — örömmel és állandóan kö-

rüllette vannak és boldogok, a mikor megfűrdhetnek az ő humora vaskos, egészséges, bőles melegségében. Az olimposzi istenek — jóval a földi hatalmak előtt — talán azért tüntették ki vele, mert tudták, hogy mi vár még rá. Negyvenévi színészi munka! És mindig a csüggedetlen ambíció és továbbfejlődés jegyében!

Szini Gyula.

TATÁR VILÁG KRIMBEN.

Félelmes erővel nehezedik Oroszország az összes, területén lakó ural-altáji népekre — finnekre, tatároknak, mongolokra egyformán.

Négyszáz éve sincs, hogy a keleti törökség nemzeti uralkodóinak udvarában olyan hatalmas, önálló művészeti, tudományos és irodalmi élet folyt, s ma kultura nélkül, alig tengődik ez a világ. Kétszáz évvel ezelőtt Krimben másfél millió gazdag, vitéz tatár lakott, ott, a hol ma kétszáz ezer koldus is alig van — tatár, orosz, meg zsidó vegyesen.

A tatárok kipusztítása nem is kerül valami nagy erőbe. A legjobb akarattal sem lehet ezekre ráfogni, hogy valaha dolgozni szerettek volna. A mint a műveltségüket az orosz el-

JALTÁRA VEZETŐ ÚT.

SEVASTOPOLJ UTCA AZ OROSZ NEGYEDBEN.

SEVASTOPOLJ UTCA A TATÁR NEGYEDBEN.

TATÁR VILÁG KRIMBŐL. — Németh Gyula félvételei.

vette, meg a mint az orosz pálinka megtette a hatását, egyszerre megindult a romlás. Az iga se jó nekik, csak az orosz birja azt el, más nép belepusztul.

Nyelvük, szokásaik lassankint alakulnak át, a mint többet-többet vesznek — inkább kapnak — az orosz műveltségéből. A mi ugyan szép kevés, de éppen elég ahhoz, hogy beolvassza őket a hatalmas, nagy orosz néphez.

Krimben is ezt a félig már elpusztult világot látja az ember.

Az evpatoriai tatár iskolának csak a félholdat kellene levennie a tetejéről s a kettős keresztet feltenni rá: kész volna az orosz iskola. Már csak a vallást tanítják tatárul (talán jött az ukáz, mely elrendelte, hogy a földrajzot, melyet addig tatárul tanítottak, oroszul kell tanítani).

A csekély számú jobbabb mozgalmak, az irodalom, az újságírás — bizony nem képes felrázni a tatárt.

Egyetlen tatár újság jelenik meg Krimben, a bákesiszeráji Terdsüman, a melynek szerkesztője, vezérigazgatója és társigazgatója és korrektora Ismail Mirza bég; nem ir abba más, csak egy évben egyszer-kétszer, akkor se sokat. Nagy tudomány ám a császár birodalmában az újságírási. Nem ért ahhoz mindeki.

A Terdsüman négyezer példányban jelenik meg, de annak is több mint fele Sztambulba megy.

Lakik Karaszubazárban egy fiatal tatár,

Resid Medief, a ki tagja volt a híres második dumának Péterváron. Ez is szerkesztett egy lapot, a «Vatan Kadime»-t, szintén tatárul. Aztán az orosz-japán háború után kellemetlen dolgokat talált írogatni a felsőbb körökről; be is tiltották szépen a lapot azonnal.

Minden felé csak pusztulást lát, panaszt hall ott az ember.

Az út mellett kövekből rakott viskó emelkedik; mögötte gyümölcsösök van. Itt él a tatár, itt nyomorog, alig dolgozik valamit, csak kis kertjével bibelődik.

Pedig áldott föld az a Krim. Oroszország gyöngye. Különösen természeti szépségeiben páratlan. Jalta a legelőkelőbb orosz fürdő, környékét sergestől keresik fel a turisták.

Kiáltó ellentét a fényes fürdő mellett a piszkos, elhagyott tatár falu. A nagyobb városokban is egész más jellege van az orosz városrészeknek, mint a tatárnak. Ott forr, pezseg az élet, itt örökké alig mozdul valaki.

Ne csodálkozzék az olvasó, hogy kétezer tatárnak tizennyolc temploma van. Ha elképzel az ember valami kisebb ház tetejére feltett, katonának használt, közönséges faköpenyvet, tetejében egy félholdat s benne egy harsány hangú műszert: igen helyes fogalma van a tatár mecsetről, melyet az igazhívők

nagy büszkén dsáminak neveznek. Ezekhez az egyházi épületekhez méltó intézmények azután az iskolák. A mint hallottam, talán huszonegy darab van a faluban.

Nagy általánosságban el lehet mondani, hogy az orosz az úr, a zsidó a kereskedő, a tatár a szolga.

Legtöbbször használt nyelv a tatár; a zsidók is leginkább tatárul beszélnek. Érdekes, hogy a zsidók nem viselik az orosz sapkát, hanem a tatár «kalpag»-ot. Ezek a szerencsétlen emberek két-három évvel ezelőtt menekültek ide, a déloroszországi üldözés elől; a tatár ugyan nem bántja őket.

A gazdagabb tatárok — kártya, mulatozás, oktalan gazdálkodás miatt — egészen eladósodtak, de azért csak folytatják a régi életet. Az a hatalmas mozdalom, mely Törökországot évszázados álmából felránta, az egész törökvilág számára jelent valamit — de csak azoknak, a kikben még van élet. Itt bizony már nem igen van.

Egy előkelő fiatal tatár így panaszkodott előttem egyszer:

— Nincs több könyv a Koránon kívül, mondták apáink. Nem olvasunk egyebet. Hiába igekezett, hiába dolgozott az értelmesebbek egy része, a nagy többség beletörődött a szolgál-

TATÁR HÁZ.

sorsba. Látod, efendim, ott van Ismail Mirza bég a nyomdájával s a tatár újságjával, a Terdsümannal Bákesiszerájban. Nagy ember, a legkiválóbb tatár. Európában is bárhol megállná a helyét s szerencsétlen helyzetünkben a legalkalmasabb eszközökkel dolgozik felvirágoztatásunkon. Tudod-e, efendim, mi az a logika? No látod, ennek a segítségével akarja bebizonyítani, hogy haladnunk kell. S a nagy többség nem hallgat rá. Nem lehet itt hatni a logikával. A vallást kell itt felhasználni. Dolgozom egy könyvön. A haladás útját akarom megmutatni a honfitársaimnak, és pedig a Koránból vett mondások segítségével. Hátha ez többet ér. Mert a mostani állapotaink a biztos elpusztulásba vezetnek. Én ugyan már beletörődtem, hogy elveszünk, de azért csak dolgozom. Az Oszmán-birodalom szabadsága a világ összes műszerműveinek új idő közledését jelenti.

Bizony aligha.

Talán magának az Oszmán-birodalomnak sem.
Németh Gyula.

MARCELLE TINAYRE.

Marcelle Tinayre, kinek *Hellé* című regényét mai számunkban kezdjük meg, még fiatal asszony. Nagyon korán ment férjhez és mikor első regényét az 1897-ben a «Nouvelle Revue»-ben megjelent «Avant l'amour»-t megírta, még nem volt 20 éves. Erős írói tehetség, majdnem azt mond-

hatnám, a jelenlegi francia írók legtehetségesebbike. Írói és művész nemzetségből származik. (Férje Julien Tinayre is jeles művész ember, a ki a budapesti iparművészeti iskolának volt tanítványa és kevéssé ért is még nyelvünkön.) Marcelle Tinayre nagyon gondos nevelésben részesült és a régi klasszikusok alapos ismerete művein is megmutatik. Regényei gyors egymásutánban követték egymást. 1898-ban «La Raçon» a *Temps*-ban, 1899-ben *L'oiseau d'orage* és *Hellé* a *Revue de Paris*-ban jelentek meg. «Hellé»-t a francia akadémia megkoszorúta, úgyszintén az 1899-ben megkezdett «Maison de Péché»-t is. Ez utóbbi regény alapította meg tulajdonképpen Marcelle Tinayre hírnevét, ennek köszönheti, hogy világhírű lett. De mintha a külső sikerekkel, dícsőséggel nem sokat törődne az író, erre vall legalább az, hogy a pár év előtt neki felajánlott, női érhető legnagyobb kitüntetés, a becsületrend szalagját visszautasította.

Ezt nagyon sokan rossz néven is vették tőle és arroganciával vádolták az írónt, a ki pedig talán csak túlszerűségéből nem fogadta el a kitüntetés és ama vágy által is sarkalva, hogy távol maradjon, minden zajos, időt rabló ünnepeltetéstől. Visszavonultan csak a családjának és a munkájának él. A nyarat kis családi birtokán *Monfort-l'Aumary*-ban tölti, ezt a bájos helyet meg is örökölte «La Maison de Péché» című híres regényében. Marcelle Tinayre az érintkezésben nagyon kedves, kellemes nő. Gyűlöli a «kék harisnyásokat» és modorában, külső megjelenésében kerül mindent, a mi azokra emlékeztethetne.

Nem akarom, hogy meglássák rajtam az «írónt»-t — mondta nekem nevetve, mikor most egy éve meglátogattam őt a rue du Cherche-Midi-ben levő lakásán — olyan akarok lenni, mint minden más asszony.

De ha külső megjelenésében olyan is, mint egy sikkes «parisienne», azért még sem olyan, mint minden «más asszony». Okos szemében géniusának lángja ég, szellemes, átgondolt beszéde nagyon hamar elárulja a kiváló írónt.

M. H. J.

HELLE.

REGÉNY.

Írta Marcelle Tinayre. — Fordította M. Hrabovszky Julia.

I.

Gyermekeim úgy merülnek fel emlékezetemben, mint hajnali tájak, melyeken a völgyek és lapályok fölött úszó ködből kinyúlik néhány hegyesűcs és mintegy lebegni látszik ég és föld között. Ekként emelkednek ki előttem is a multnak zavaros képei, szétszórva, ragyogóan a hajnali ködön át.

Dél-Franciaország egyik lapályát látom, halmok által elzárt tágas láthatárt. Legelő, erika mezők, szelid gesztenyefák között egy folyó sárga vize hullámszik végig. Rózsaszínű téglából épített városok, római harangtorony uralkodik. Látom a házat, a hol mint kis árva, nagynéném, de Riveyrac Angelie és fivére Sylvain mellett éltem.

A városon kívül, az erdő szélén laktunk egy kis birtokon, melyet nagyon hangzatosan «Gesztenye-erdőnek» neveztek.

A kert rácsos kapuja megnyílt, a postás, a majorosok, az országút szegényei előtt, de a város lakói, polgárok vagy hivatalnokok, sohasem lépték át küszöbét. Évenként háromszor-négyszer de Riveyrac kisasszony kocsit bérelt és fekete csipke-kalapban, kásmir sálban látogatába vitt több mérföldnyire fekvő dűldező kastélyukba, öreg cseremóniás nőkonokhoz, a kiket nagybátyám d'Escarbagnas grófnaknek titulált. Ezek a hölgyek tudakozták nálunk Sylvain bácsi hogylétéről, elajándékozták a vidéki nemesség hírnevét, az akadémiai tagságot, nagybátyám eltemetkezve szűkebb hazájának magányába, megvalósítja a büszke, stoikus nyugodt életéről szőtt álmait, teljesen forrón szeretett könyveinek szentelve magát.

Castillonban a nagybátyámat különösképpen tartották. A papság indexre tette.

Sohasem tette be templomba a lábát, a vidék notabilitásai közül senkivel sem érintkezett és némelyek szerint vallás-ellenes könyveket írt.

A város szabaddóművesei pedig viszont nagyon rossz szemmel nézték de Riveyrac kis-

MARCELLE TINAYRE.

asszonyt, ezt a nemes származású vén leányt, ki szerintük főseny volt, szívesen látta a bérletet, tegezte a cselédeket, de nem akarta elfogadni a felgazdagodott kereskedőket, mert mint mondta, nem érintkeznek mindenféle «népséggel».

Az én szüleimhez azonban sohasem jutott el ilyen pletykák visszhangja.

Látom magamat öt-hat éves koromban. Az én világom tele van kedves házi állatokkal, bábkával, törpe növényekkel, melyeket ápolok. Kisgyermek életemben, mely éppen olyan komplikált, felindulásokban éppen olyan termékeny, mint a felnőtté léte, a pókok képviselik a Misztériumot, a befőttek a Bűnt, az elzárt kertajtó a Végtelenbe, az Ismeretlenbe nyílik, és a kutak fenekén nedves moha keretében olykor megpillantott víznek ezüstös csillama a veszély érzetét kelti bennem.

Gazdagok vagyunk-e vagy szegények?

Nem tudom. Gyermekek kíváncsiágaim ki vannak elégítve és a szőnyeg zöld mezejébe szőtt veres kaméliákat, a lámpák horgolt sapkáit, a fantasztikus virágú függönyöket, a nagy jólét jeleként veszem. Angelie néni rendszeren első emeleti szobájában tartózkodik, mahagoni butorai között, a hol mull-függönyök tompítják a világosságot, a nagy empire szekrényből levendula, éther és csokoládé-illat árad. Ebben a szekrényben van minden: elárgult csipkék, dédanyák ékszere, régi levelesomok, kopott imakönyvek, melyeknek fekete fedelei penész és és tömjénzagúak.

Angelie néni az ablak mellett ül és fehérneműt javít, a miből egy egész kosárra való van mellette. A kövérség kivette formájából a testét, de megkímélte arczélének finom, jól körvonalazott vonásait. Az orra egyenes, a szája finom, a szemöldöke, mint valami latin császárénak, alig vannak jelezve, de a lamartini melankolia, fiatalkorának bája, még ott lappang két szemében. Még mindig barna hajfűrtjei halántékáról egész a nyakáig nyúlnak le.

— Menj játszani, kicsikém — mondja nekem — de vigyázz, ne zadjong a folyosón.

Halkan, apró léptekkel megyek le a lépcsőn. Nem szabad zavarnom a nagybátyámat; ő a földszinti nagy szalonban dolgozik, a hová egyikünknek sem szabad bemennie. Vagy öt-hat ízben a nyitott ajtón át könyvekkel teli polczokat pillantottam meg, egy nagy asztalt, egy álló íróasztalt, egy harmóniumot és két fehér gipsz-mellszobrot, melyeknek üres szemüregi megijesztenek mély nézésűkkel.

Nagybátyám titokzatos munkája nyugtalanít és tiszteltet kelt bennem. Csak később fogom megtudni, hogy de Riveyrac Sylvain tudós, kiváló hellénista, mint az a lexikonokban áll. Megvetve a címeket, állásokat, az akadémiai tagságot, nagybátyám eltemetkezve szűkebb hazájának magányába, megvalósítja a büszke, stoikus nyugodt életéről szőtt álmait, teljesen forrón szeretett könyveinek szentelve magát.

II.

Nyolcz éves voltam, mikor néném közölte fivérével, minő tervei vannak neveltetésemet illetően. Nem kellene-e engemet valami nevelő-intézetbe adni — ha a bácsi fél a zárdától — miután Riveyrac bácsi nagyon el van

foglalva, Amália néni pedig nagyon gyengélkedő arra, hogy tanulmányaimat vezesse?

— Intézetbe? — kiáltott fel nagybátyám — Intézetbe akarja tenni ezt a kicsikét, azoknak a butító gyáraknak egyikébe, a hol megtanul majd elpirulni, pukkadt csimálni, hülye zenedarabokat játszani és elrejtetni a gondolatait, minvalami harmincz éves kaczér? Gyámi minőt ségemnél fogva ellenzem ezt. Hellé nálunk fog maradni. Ha a fivérem fűt hagyott volna hátra, annak nem lett volna más tanítója, mint én. Kis hugunknak kevés tudomány is elég lesz. ha csak nem árul el valami nagy észbeli tehetőséget. Higgye el nekem Angelika, hogy a nevelésnek harmonikus lényeket kell formálnia. A lelkek hasonlóak a vad növényekhez, melyek önmaguk keresik a nekik való árnyékot vagy napsugarat.

A bácsi megegyeztetett a hajamat, szép arcza, mely férfias erőteljességében mása volt Angelie néni szabályos vonásainak, elborult:

— Oh! ha te fiú lennél, kis Hellém!

E néhány szóval elárulta egész életének titkos bánatát: én voltam az utolsó Riveyrac, velem kihalt a családi név. Angelie néni még megőrizte bizonyos büszkeséget a nemességére, de Sylvain bácsi ment volt minden előítéletől, ő csak arra gondolt, hogy nemem korlátokba szorítja szellemi apaságának tevékenységét.

Nagybátyám, nagyanym házasságának tízedik évében született, mikor ez a nagyon bigott nő gyermektelenségét már mintegy megátkozásnak tekintette. Abban a meggyőződésben, hogy gyermekét Isten különös kegyelmének köszönheti, Riveyrac asszony nagy örömeiben, hálája jeléül megfogadta, hogy ezt a nehezen várt fiút Istennek szenteli. Többi két gyermekének születése sem volt képes őt ezen elhatározásában megingatni, mert nagyanym erősen hitte, hogy a jó Isten a neki felajánlott áldozatért akarta őt megjutalmazni. De mikor de Riveyrac Sylvain elhagyta a papnövendéket, ki nyilatkozta, hogy elvonultságban akar élni és apai örökét átengedi szeretett fivérének. Nagyanym, a ki már előre örült, hogy majd a fiát papnak, aztán püspöknek láthatja, nagyon búslit, csak az vigasztalta, hogy Sylvain különczködése — és önzetlensége — előnyösebb jövőt biztosít majd másodszülött fiának, mert de Riveyrac Angele kisasszony nem óhajtott férjhez menni. Az idősbb Riveyrac csak könyveinek és elmélkedéseinek élt. Husz éven át a kis város irigkedései, ármánykodásai nem hatoltak át otthonának zárt ajtaján.

Bezárkóva kedves könyveivel, kedvencek műremekek szobor- és képreprodukcióival, Arisztotelest fordította, Lukréziust magyarázta, nem törődve hivatalos kitüntetésekkel, beérve azzal, hogy európai hírv tudósokkal levelezett. Átyám halála, az én megérkezésem a Gesztenye-erdőben voltak életének egyetlen eseményei.

Nagybátyám ekkor már elmúlt ötven éves. Kezdte a magányt kevésbé szeretni, mert ennek a minden gyengék nélkül való embernek, érzékeny szíve volt. Angelie néni, egy szelid, korlátolt teremtés, tapintatos ragaszkodásával megédesítette az életét, de szívbajos nő volt és minden pillanatban meghalhatott. Sylvain bácsinak pedig egyetlen barátja sem volt Castillonban. Abban a korban, midőn az ember már túl van a szerelem korszakán és gyönyört, büszkeséget talál az apaságban, nagybátyám vágya az lett volna, hogy egy lelkét az ő eszményképe szerint formálhasson.

Nő létemre agyam inferioritásánál fogva, nem voltam alkalmas anyag számára: a társadalom más sorsot jelölt ki nekem. Gyermekekibajam kevéssé vigasztalták meg őt teljesíthetlenségénél.

Angelie néni egy kötött hegyével mutogatta meg nekem a betűket; néhány hét múlva már tudtam olvasni. A gyerekes abc könyv hamar sutba került, és én szenvedélylyel kezdtem olvasni össze-vissza mindent, a mi csak a kezembe akadt.

Nyolcz év múlt el felettem minden esemény, baleset, majdnem visszaemlékezés nélkül. Szervezetem semmiféle betegség nem gyöngítette, semmi sem ébresztett beteges idegességet bennem, a mi olyan visszaszárazítót tesz a korábbi gyermekeket. A lelkem boldog volt és szabad, mint a természetben csupán ösztöneinek élő kis faunak. Minden erőlködés nélkül fel tudtam mászni a fűgefára, átugrottam árko-

kat, órák hosszan át szaladgáltam fedetlen fővel a forró napsugarak égető cizírozása alatt. A vállaim szélesek voltak, a szemem zöldes-szürkék. Világos gesztenyeszínű hajamnak aranyos zománcza volt. Mindenütt kedvtelve néztek, a hogy az úde, erőteljes gyermekeket szokták. De a jól nevelt fiatal leányok apró modorosságai ismeretlenek voltak előttem: nem tudtam sem mosolyogni, sem felelni, sem szellemenekdni előre betanult mondásokkal. Nem nagy becsületére váltam a nagynénémnek és a d'Escarbagnas grófnőnk kissé megrótták e miatt nagynénémét. Aztán hirtelen újjá születtem, megtörtént a felejthetetlen beavatás. A könyvek kitágították látóhatáromat, egész álmvilágot teremtettek meg számomra. Sőt még a szavak is, a mint a véletlen egység sorozta őket, eddig nem sejtett életet, színt, dallamot, illatot nyertek előttem. Már is éreztem volt a versek véghangzata, a rímek visszhangja iránt, sejtettem ébredt ismeretlen rendszerek szépségeiről és nem is érte a mondatok értelmét, némelyik lágy mássalhangzóival és nőies szótagjaival olyan édesnek tetszett előttem, hogy hangosan ismételttem, mintegy önmagamot bütyköltve el. A padláson felfedeztem az Odüsszeia egyik ócska példányát és egy régi kötetet Lamartine verseiből. Mindkét könyv veres kötésű táblájába egy félig már elmosódott babérszörű keretbe ez volt írva: X....i gimnázium.

A középszerű fordítás tele volt lapos kifejezésekkel és dagályos mondatokkal; de az öreg Homer isteni szikrája azért átsilamlott ezekben a dajkameszerű naiv elbeszélésekben, az ismétlődő csudás jelzőkben, a mik befészkeltek magukat képzelődésembé. Még semmit sem tudtam akkor a földrajzról és a történelemről, nem is voltam benne egészen bizonyos, létezik-e vagy létezett-e valaha Görögország. De azért gondolatban végig jártam, mesés városokat, barlangokat, partokat, tengerreket teremtettem és oda képzeltem el kedvenceim hőseimet. Most már alig tudnám újra úgy elgondolni gyermeki fantáziáim spontán alkotását, a mi akkor semmi fáradságomba sem került.

Egy egész éven át nem tettem egyebet, mint folyton e két kötetet olvastam át újból, irtam és bemázoltam néhány rajzot. Néha azzal mulattam, hogy ösztönszerű hangsúlyozással, hangosan elszavaltam azokat a nagy Lamartine verseket, a melyek legjobban tetszettek, melyeket nemes kadenciájuk, melábus csengésük miatt szerettem annyira. Aztán lassanként átváltoztattam azokat, gyermeki érzéseimhez alakítottam, öntudatlanul ismételttem, hogy elragadtatásomat a természettel szemben kifejezzem. Minő messze tetszenek nekem azon ragyogó delutánok, mikor világomnak határait a pompás gyümölcsök és virágokkal teli óriási kert falai képezték, ez volt az egyetlen dicsért, melynek örökös témája az én csapongó fantáziámból állott. A bárányos levelű fügefá alatt, az óriási bojtortján fű és kéken nyíló vadvirágok között feltűnik visszaemlékezéseimben a kis Hellé, a mint, dadogó lelkét megszólaltatja.

Ott lepott meg egy alkalommal a nagybátyám. Sokáig hallgatott elfedve a fák lecsüngő ágai által és mikor egészen megzavarodva megszöktem, felszedte az ott feledett könyvet.

Este, étkezés után így szólt hozzám: — Ki adta neked ezt a könyvet, Hellé? — Senki, édes bácsi. Találtam, már nagyon régen.

— Olvastad? — Igen, bácsi.

— El tudnád nekem mesélni, mit olvastál?

A szíreket össze kevertem a Cyclopokkal, Nansicaa-t Círcével és a jó királyokat Penelope gonosz kérvével. Nagybátyám rendkívüli figyelemmel figyelte szavaimat. Félbátorodva, elszavalva neki az első verseket a *Vallon*-ból. Zavarodottnak látszott.

— Ez igazán rendkívüli — mondta Angele nének, a ki valami apai szidástól tartott. Ennek a kis leánynak van érzéke a költészet iránt. Hallottam, a mint egészen egyedül szavalt. Gyerekes szaválásában, kiesengett a magánhangzók ríme, volt abban ütem, kezdetleges ritmus. Hogyan találhat ez a gyermek örömet olyan versek ismétlésében, melyeknek nem érti az értelmét? És hogy ki tudta választani a homéri eposzokból a legjellegzetesebbeket!

Két-három ehhez hasonló tapasztalat után Sylvain bácsi kijelentette, hogy magára vállalja a nevelésemet.

Nagybátyám szemeiben az én gyermekkorom az egész emberiség gyermekkorát képviselte. A helyett, hogy ruganyos, fogékony emlékezőtehetségemet dátumokkal, alapelvekkel, felesleges részletekkel fásztotta volna, az egymásból folyó útmutatásokot követte és egy ügyes lecke-sorozat, aztán a legenda, a költészet és az ének által tanított meg mindenféle ismeretre.

Kevés igazi tanórám volt olvasás, írás, számolás és rajzolásból. Nagybátyám sohasem engedte, hogy az elkedvetlenítő nehézségekkel viaskodjam és a nélkül, hogy az óhajtott megoldást, magyarázatot megadta volna nekem, ügyesen a helyes megoldás útjára vezetett. Legtöbbször a kertbe mentem könyvemmel, de a hideg vagy esős idők alatt szabad volt a könyvtár-szoba egyik zugában meghúzódnom. Még most is magam előtt látom a barna fa-faragványú tágas szobát, a hol könyv és könyv, végtelenül sok könyv fedte a falakat. És nem tudtam elfeledni a szoba különleges atmoszféráját sem, a régi kötésű könyvek, a gipszmásolatokon összegyűjtött por szagát. A kandalló parkányján jobbra s balra két gipsz-szobor állott: Homér és Plató mellszobrai.

Egyik falon Goethe és Schiller madillonjai között, a Parthenon friznének tőrédei és egy nagy fénykép lógott Raphaél Athéni iskoláját ábrázolva. A két ablak között üveg alatt egy az olympiai ásatásokból eredő kis majolika Pallas foglalt helyet.

Nagybátyám álló íróasztala mellett irt. Egy fényugár megvilágította hátulról római arcz-élet, nagyon magas ingallérjának két hegyét, hátrafértül szűrte haját. Pont négy órákor letette a tollát. Én feltettem a szalmakalapomat és sétálni mentünk vagy ki a mezőkre, vagy a kertben, a gyümölcses tel fák között és e közben én elmondtam delutánai olvasmányomat, a mihez mesterem adta a magyarázatokat.

Sylvain bácsi gyűlölte az iskolai, csupán könyvből való tanítást, a mi a visszaemlékezés procedurájával helyettesíti a gondolkodást, az érvelést, a tapasztalatot.

A gyermek legjobb nevelője szerinte a természet volt, a mely felfedve előttünk törvényeit, már korán hozzá szoktat, hogy tiszta szemmel és nyugodt szívvel nézzük az élet és halál tükenéseit. A növényvilág csudái, alkata, újja születése a mag és a gyümölcs által, előkészített engem az állat és az ember tanulmányozására, oly módon, hogy a lassanként felfedezett hasonlóságok minden megilletődés nélkül vezessenek rá majd az állat és az ember szervezeteinek és funkciójainak megismerésére. A fiatal leányok apró szemérmekei, fél tudása, rozszul leplezett kíváncsisága, az ál-naivitások, a miket a család és a nevelőnk olyan büszkén tenyésztenek, de Riveyrac Sylvain előtt nevelésének és gyűlöletesnek tetszettek. Nem hitte, hogy jóra vezethet a titkolódzás által tisztátalan jótét csinálni a természettel fogva tiszta dolgokból, melyek csak a róluk táplált aljas eszmék miatt válnak aljassá.

A természet tudományához nagybátyám még a történelmet csatolta. A nevelésemre szánt tanulmányveket három részre osztotta, agyam erejéhez mérve szellemi táplálékom minőségét. Az anyához hasonlítottam önmagát, az anyához, ki a kis gyermek tejtáplálékát lassanként növényekkel, majd az erősítő, szükséges hústáplálékkal helyettesíti. Először a legendák ciklusként vettem át, el voltam ragadtatva a bibliai, az Odüsszeából és Cyrus neveltetéséből vett legendákból.

Később már Plutarchoszt is megengedte nekem és serdülő korom végén megismertette velem a filozófia főbb rendszereit és a vallási dogmák fejlődését is.

Hogy kiegészítse erkölcsi nevelésemet, melyet a szükséges természeti törvények megismertetésével kezdett meg, Sylvain bácsi a sokratesi rendszer szerint járt el, hogy ítéletemet fejlessze, helyes útra terelje. Minden igyekezete arra irányult, hogy gondolatom a szépek eszméjét elválaszthatatlanul egyesítse az erényvel. Ő soha sem mondta nekem: „Ez rossz”, de azt: „Ez csúnya”, bizonyos lévén benne, hogy a jó és a szép harmonizál. De gyűlölte

a konvencionális erkölcsöt, a társadalmi hazugságot, az előítéleteket. Athéné, az ész és mérték istennője kegyencének, öreg filozófusnak tekintette magát, a ki egy általa nevelt egészséges, okos szüzet ennek az istennőnek szentel.

Az ilyen nevelés kizárt minden apró kedveskedéseket.

Sőt úgy tetszett, hogy megfegyvelmezve képzelőtehetségemet, megzabolázta érzékenységemet is. Nagynéném sajnálta, hogy tizenöt éves koromban nem voltak ideges felindulásaim, érzékenyedeim, melyeket ő egy poetikus kedély jeleként óhajtott volna látni bennem.

Sylvain bácsi nem tartotta érdemesnek, hogy megmagyarázza a nővéreinek, hogy az érzések ez a korai nyilvánulása, melyet korunk koráért ifjú lányainál a vallásosság és az érzelmi zavarok okoznak, ébenséggel nem normális és nem egészséges. Elfajította bennem az exaltációt, mert az elváltoztatta volna a szobor vonalait, ő pedig a szobrák lassan, eszménye szerint akarta faragni. Mikor egy napon meglátta a kezemből a csejélek elérésének melyik fegyverét választák? Az udvariasságot-e vagy a gorombaságot? Mert a második az elsővel legalább is egyenlő értékű protektora a boldogulásnak.

Értéke szerint taksáljuk az udvariasság hanyatlásának azt a magyarázatát is, hogy az élet megnehezítése és az emberek munkájának megszaporodása se kedvet, se időt nem hagy társaságos szertartásokra. De épen, mert értéke szerint taksáljuk ezt a magyarázatot, meglehetősen kevés ké taksálnunk. Mert nemcsak elfoglaltságban, hanem műveltségben is gyarapodunk és a művelt ember az érintkezésben, szokásaiban, erkölcsében bizonyára nem lehet pallérozatlanabb a kevésbé műveltnél. Egy társadalom műveltségbeli fejlődésével együtt jár az udvariasságnak, a figyelmesnek és az egymás irányában való gyöngédségnek is fokozottabb tisztelete, gyakorlása és kötelessége. A becsület és tartalmas, de nyers modoru és figyelmen emberrel szemben a műveltségbeli haladás egy magasabb és kíváncsabb fokát jelenti a becsület, tartalmas, jó modoru és figyelmes ember, a ki ettől a világ legőszintébb embere is lehet. Mert az udvariasság és a figyelem is lehet őszinte, a minthogy a gorombaság és a kellemetlenkedés nem mindig a becsületesség és az igazság megnyilatkozása. Az olyan, a ki csak akkor őszinte, ha goromba és kellemetlen, többet érne, ha — erről az egy érényéről is leszoknék. Mert akkor legalább egy érénye lenne neki.

Senki se panaszkodhatik és nem is panaszkodik azonban azok számának a megosokkenéséről, a kik nem minden ellenérték igénye nélkül keresnek föl bennünket új esztendő napján jókívánságaikkal. Vannak foglalkozási ágak, a melyeknek üzleti könyvében (ha nincs is üzleti könyvük) az újví jókívánság mint a követelt rovat legtekintélyesebb tétele szerepel. Ilyen foglalkozás például a ház-mesteré, a levélhordóé, a kézbesítőé, a pénz-beszédőé, vidéken a kéményseprőlegényé. Ezeknek az embereknek a lélektan logikája szerint mind optimistáknak kellene lenniük, mert „mérlegszerűen” igazolhatják azt a tapasztalataikat, hogy az emberek hálások azoknak, a kik jót kívánnak nekik.

Hogy azután ezek a jókívánság oltárára letett egy-két, öt és tíz koronák valóban „szíviből jönnek”-e vagy más érzés kíséri távozásukat, az nem erre a főkönyvi lapra tartozik. De tudjuk, hogy az adakozó kezét nem mindig az örvendő készség energiája mozgatja. Sok ember keserves tehernek érzi ezt az „önkéntes” adozást, a min nem szabad csodálkozni, mert soknál valóban az. Egy német ember, a ki huzamosabb ideig tartózkodott Magyarországon, ezt a megfigyelését mondotta el rólunk:

— Van a magyaroknak a többek között egy föltűnő különösségük... Rosz, vagy legalább is késedelmes fizetők ott, a hol valóban tartoznak. De készséggel és gavallérosan fizetik azt, a mivel — nem tartoznak.

Ezt a nálunk szokásos nagy borra-ol-oztogatásra mondotta, a mi német embernek ép oly szokatlan és föltűnő, a milyen kevés föltűnő például a francia embernek, a ki maga is hozzá van szokva tartozás és követelés nélküli tartozások és követelések honorálásához.

A HÉTRŐL.

A trafikokban újév napján még mindig óriási a kétféle bélyeg keletje és a levélhordók ezen a napon még mindig iszonyuan megduzzadt táskával mászkálnak az emeleteket, de a postai statisztika is, a névgyé-nyomdák is azt mondják, hogy a *b. u. é. k.* hagyományos divatja csökkenőben van. Olyan szót is egyre sürűbben hallunk, hogy ez az útjéztendő névgyéküldözés nem intelligens dolog. Vannak, a kik *elnek* vallják, hogy ők ilyen gratulációs kártyát nem küldenek és az elvűsűséget odaig viszik, hogy a kapott üdvözlőlet se viszonzozzák. Azt mondják: nincs ennek semmiféle haszna és semmiféle értelme. Csak meddő fáradságot okoz annak is, a ki teszi, annak is, a kinek meg kell köszönnie.

Ezzel a fölfogással és ezzel az állásponttal nem lehet vitatkozni. Praktikum — nem szólvá a ház-mesterek meg a levélhordók jókívánságaírói — nincs is ezekben az üdvözlésekben. A praktikusságot pedig az újabb időben talán a világban sehol se emlegetik és hangoztatják annyit, mint minálunk. Angliában, a hol pedig szintén értenek valamit ehez a virtushoz, bizonyára föl annyit se beszélnek róla.

De — sajátosság és leszögezmi való jelenség! — a praktikusság elve minálunk nem annyira az alkotó munkában érvényesül, mint inkább bizonyos hagyományok és szokások megszűntetésében keresi hódítása területét. Hol erre, hol arra mondja ki a *fölsőlegesség* halálos ítéletét. És minthogy az udvariasság, a gyöngédség, a figyelem aktuasi azok, a melyeknek értéke a legkevésbé behajtható követelés, rendszeren ezek azok, a melyeket a praktikusság hasznontalannak, tehát förtendőnek minősít.

Hogy ezen a területen operál a legnagyobb sikerrel, ennek okai között föltétlenül szerepelnie kell annak is, hogy *reformáló és egyszerűsítő* munkája épen ezen a területen valami igen nagy ellentálló erővel nem találkozok. Ha az udvariasság, az egymással szemben való figyelem és előzékenység köteles voltának érzése és az ilyen törekvések méltánylása is annyira a vérebe ment volna nálunk is az embereknek, mint például a franciáknál, akkor a *praktikusság* szelleme bizonyára más irányban lett volna kénytelen keresni a maga

hódító érvényesülését. És talán üdvösebb eredményrel.

Mert nem gondolnók, hogy a praktikus gondolkodás terjedésének épen az udvariasság lett volna a legnagyobb gátja Magyarországon. Olyan rettenetesen udvariassak, hogy ettől rá se értünk volna egyebek is lenni, nem igen voltunk mi soha. Sőt az udvariasságnak meg volt mindig a maga tragikuma. Mert az előzékenység, a figyelmesség, a kedveskedés örök és elemi eszköze a számításnak és a stréberségnek, nagyon kifejlődött és meglehetősen általános lett a hajlandóság spekulációval és stréberséggel gyannúsítani minden udvariasságot és minden figyelmességet. Ellenben a férfias nyíltság, az őszinteség és a becsületesség minibuszt és glóriáját kapta meg az úgynevezett nyers *egyenesség*, az illendőség és a művelt érintkezési formák szabályainak fumigálása. Az őszinteség tisztelete áttévedt a gorombaság tiszteletébe és a strébernek meg spekulánsok lassanként igazán dilemma elé jutottak: a csejélek elérésének melyik fegyverét választák? Az udvariasságot-e vagy a gorombaságot? Mert a második az elsővel legalább is egyenlő értékű protektora a boldogulásnak.

Értéke szerint taksáljuk az udvariasság hanyatlásának azt a magyarázatát is, hogy az élet megnehezítése és az emberek munkájának megszaporodása se kedvet, se időt nem hagy társaságos szertartásokra. De épen, mert értéke szerint taksáljuk ezt a magyarázatot, meglehetősen kevés ké taksálnunk. Mert nemcsak elfoglaltságban, hanem műveltségben is gyarapodunk és a művelt ember az érintkezésben, szokásaiban, erkölcsében bizonyára nem lehet pallérozatlanabb a kevésbé műveltnél. Egy társadalom műveltségbeli fejlődésével együtt jár az udvariasságnak, a figyelmesnek és az egymás irányában való gyöngédségnek is fokozottabb tisztelete, gyakorlása és kötelessége. A becsület és tartalmas, de nyers modoru és figyelmen emberrel szemben a műveltségbeli haladás egy magasabb és kíváncsabb fokát jelenti a becsület, tartalmas, jó modoru és figyelmes ember, a ki ettől a világ legőszintébb embere is lehet. Mert az udvariasság és a figyelem is lehet őszinte, a minthogy a gorombaság és a kellemetlenkedés nem mindig a becsületesség és az igazság megnyilatkozása. Az olyan, a ki csak akkor őszinte, ha goromba és kellemetlen, többet érne, ha — erről az egy érényéről is leszoknék. Mert akkor legalább egy érénye lenne neki.

Senki se panaszkodhatik és nem is panaszkodik azonban azok számának a megosokkenéséről, a kik nem minden ellenérték igénye nélkül keresnek föl bennünket új esztendő napján jókívánságaikkal. Vannak foglalkozási ágak, a melyeknek üzleti könyvében (ha nincs is üzleti könyvük) az újví jókívánság mint a követelt rovat legtekintélyesebb tétele szerepel. Ilyen foglalkozás például a ház-mesteré, a levélhordóé, a kézbesítőé, a pénz-beszédőé, vidéken a kéményseprőlegényé. Ezeknek az embereknek a lélektan logikája szerint mind optimistáknak kellene lenniük, mert „mérlegszerűen” igazolhatják azt a tapasztalataikat, hogy az emberek hálások azoknak, a kik jót kívánnak nekik.

Hogy azután ezek a jókívánság oltárára letett egy-két, öt és tíz koronák valóban „szíviből jönnek”-e vagy más érzés kíséri távozásukat, az nem erre a főkönyvi lapra tartozik. De tudjuk, hogy az adakozó kezét nem mindig az örvendő készség energiája mozgatja. Sok ember keserves tehernek érzi ezt az „önkéntes” adozást, a min nem szabad csodálkozni, mert soknál valóban az. Egy német ember, a ki huzamosabb ideig tartózkodott Magyarországon, ezt a megfigyelését mondotta el rólunk:

— Van a magyaroknak a többek között egy föltűnő különösségük... Rosz, vagy legalább is késedelmes fizetők ott, a hol valóban tartoznak. De készséggel és gavallérosan fizetik azt, a mivel — nem tartoznak.

Ezt a nálunk szokásos nagy borra-ol-oztogatásra mondotta, a mi német embernek ép oly szokatlan és föltűnő, a milyen kevés föltűnő például a francia embernek, a ki maga is hozzá van szokva tartozás és követelés nélküli tartozások és követelések honorálásához.

Szó sincs róla: ez az ilyen honoráló hajlandóság meglehetősen sokba kerül és olyan országban, a hol az emberek jövedelme általánosságban kicsiny — a milyen, sajnos, Magyarország is! — ipen sok emberre nyomasztó. Az ajándéka elosztogatott koronáknak meg lenne a maguk helye másutt is olyan emberek budgetjében, a kiknek a hatosokkal is számolgatniuk kell. Ha csak *fölsőleges* pénz adnának borra-ol-oztatni Magyarországon és a borra-ol-ozt csakugyan bort vennének, a kik kapják, az alkohol-ellenes agitációnak meglehetősen kis területe lenne minálunk.

De a borra-ol-oz egy igen nagy része kenyérre kell meg teje, szénre, ruhára. Az osztogatása egy módja a társadalom segítő munkájának, szegény emberek gyámolításának. A fele meg nem szavazott, de a hagyomány által engedélyezett fizetéspótlék kis fizetési és kis jövedelmű emberek számára, a kik meg nem határozott terjedelemben, de többé-kevésbé mindnyájunk szolgálatára állanak.

És ha ebből a látószögből nézzük a dolgot, az adozást már nem érezhetjük se oly fölsőlegesnek se oly keservesnek. Mert nem minősíthető fölsőleges kiadásnak az, a mire szükség van, még ha nem is annak van rá szüksége, a ki adja, hanem annak, a ki kapja. Ha az egyik nem lehetne meg nélküle, akkor nem adná, ha a másik meg lehetne nélküle, aligha kérné. Adni talán kisebb öröm, mint kapni, de azért mégis csak jobb adni, mint kapni.

Lám, az ujságok hírei között, hol ebben, hol abban a rovatban az utóbbi hetekben minduntalan föltűnik egy készséges adakozó és itt is, ott is letesz egy marék ezüstkoronát egy ismeretlen számára. Az adakozót Halmos Izornak hívják, nevén kívül még csak annyit tudunk meg róla, hogy földbirtokos és barátja a törekvő talentumoknak, a kik még nem tudtak kivergődni az ismeretlen ködéből. Halmos úr segíteni kíván nekik itt is és leszür egy-egy fátylát, a melynek fényénél világosságra kerülhetnek.

Ezek a fátylak pályadíjak, a maguk kis eszméjének megfelelően kisebb irodalmi dolgozatok jutalmazására. Ilyen pályadíjat egész eszmét tűzött ki Halmos úr száztól-kétszázötven koronáig, kétszázötven a minden tiszteletre és minden dícséretre méltó szándékkal, hogy tehetséges kezdőknek ösztönzéssel szolgáljon.

Az irodalmi pályázatok értéke valami nagy hitelnek már nem örvend nálunk. Ugyancsak keveset köszönhetünk nekik, sokat tehát nem is várunk tőlük. És az irodalmi termelésnek épen az a fajtája, a melyet ezek a pályadíjak kecsgetetnek, a tárcza-novella, a legkevésbé panaszkodhatik elcsétségéről, ha pályázatokkal nem nyúlunk is a hőn alá. Egy tárcza-novellának nem kell a *„legjobbna”* lennie, elég, ha egyszerűen megíti a közöletesség mértékét, hogy honoráriumnak is megkapja azt, a mit ezek a pályázatok jutalmának tűznek ki a fejére. A minek a fölemlítésével a világért se akarjuk ezeket a pályadíjakat lebecsülni. Pályadíjjakkal nem lehet tehetségeket teremteni és ha a tehetség pályázat nélkül is megtalálja a maga díját, viszont a pályadíj is kétségtelenül elég jutalom annak, a ki elnyerte. Különbem nem verse-nyezett volna érte... És a pályázatok irodalomfelesztő vagy tehetség fölfedező törekvésének meglehetősen hiteselem beigazolódott kiseredményűsége se csökkentheti meg annak a meggyőződésnek tisztelni valóságát, a mely mégis bizik ebben az eszközben. A csejélek és a szándék nemességéhez kétség se férhet és a legbecsesebb, a mivel az ember szolgálhat: a jóakarát, mert e nélkül, a mit az ölben áldozatul hoz — ha kevés, ha sok — meg nem mozdult volna.

És a jóakaratkak az a megnyilatkozása, a mely pályázatokkal kíván lendíteni az irodalmon, bizonyára többet ér annál a másik metodusnál, a melyet ez a kis történet illusztrál:

Egy fővárosi szépirodalmi lap szerkesztőjéhez beállt egy düsgádzg, korosabb pesti magánzó és így szól hozzá:

— Tisztelt szerkesztő úr, engem a familiám folyton maccerál azzal, hogy a kinek Isten annyit

adott, mint nekem, annak kötelessége, hogy az irodalomért is tegyen valamit. Beláttam, hogy a családomnak igaza van. Hát én is megteszem ime, a mi szerény tehetségemtől telik. Tessék!

Ezzel átnyújt a szerkesztőnek egy borítékot. A szerkesztő kinyitja és kivess belőle — egy verset. Egy irgalmatlanul roszt verset.

A milliomas pedig hátraszeji fejét és az önértéttől gözölög hangon vágja ki:

— Magam irtam! Egy hétig dolgoztam rajta. Mondhatom, ezer pengőért meg nem csináltam volna! De a familiámnak igaza van. *Ingyen adom! Senmi se jár érte!*

És gyorsan távozott, hogy a szerkesztő még — köszönetet se rebeghessen a nagyszerű áldozatért. *Sigma.*

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Sárarany. Más, élénkebb életi irodalmakban, mint a miénk, alighanem hangos irodalmi háborút keltene egy ilyen regénynek a megjelenése, mint *Móricz Zsigmond Sárarany* című könyve. Annymásképp nézi, a magyar életnek egyik legfontosabb körét, mint az eddigi irodalmi hagyomány s annyira szabadon, fentartások, takargatások és szemérmeskedések nélkül fest róluk képet s e mellett ez a kép oly erős, biztos kézzel van megrajzolva, a színei annyira világítók, a levegője oly erővel csapja meg tudónkat, hogy mindenkinek kellene valamiféle állást foglalni vele szemben, a ki valami közösséget tart az irodalommal. A magyar falut eleveníti meg a maga nyomott levegőjével, korlátok közé fojtott életével, külső-belső nyomorúságaival, küzködéseivel, sajátosságosan fejlett, többnyire többé-kevésbé félre-fejlett egyéniségeivel. *Móricz Zsigmond* a falu rajza az áttelt dolog benyomását teszi, megfigyelése áthatol a tipikus vonások alatti, belsőbb rétegekbe, a hagyományokból leszürodött általános paraszti vonások alatt megtalálja az egyéniség magvát és pedig nem csak alkalmilag, egyes fellobbanásokban, különös helyzetekben, hanem mindig. Ezzel egyrészt új elevenséget kapnak a tipushoz tartozó vonások, másrészt pedig helyesebb, emberibb, egyetemesebb lesz az egész kép. Még elevebbé aztán az teszi, hogy az ő fölfogása szerint, a mely minden tudomásunk szerint helyes, minden falu egy külön egység, bizonyos külső egyenlőségek mellett a lényegesen teljesen eltérő minden más falutól; kicsiben egy egész társadalom, a társadalom összes fokozataival, osztálykülönbségeivel és ellentéteivel, egész rétegezettségével. A ki az egyes faluknak egymástól elzárkózottságát, életüknek különleges gazdasági, felekezeti és faji tényezőktől függő egyéni meghatározottságát ismeri, az igazat kell hogy adjon ebben *Móricz Zsigmond*nak. Ez így egyenesen, határozottan nincs ugyan kimondva a regényben, a rajz mineműsége azonban teljesen ezt mutatja. Szóval a regény falut ábrázol, nem pedig általánosságban a falut ábrázolja. Ez a társadalmi kép azonban csak a háttérre az egészek, arra való, hogy élettel teljes reliefet adjon egyetlen alaknak: *Tíri Daninak*, a regény főalakjának. Egy testileg-lelkileg hatalmasan kiemelkedő, napoleoni parasztegyéniség, egy egész faj erejének, tehetségének, erkölcsének és erkölcsieltelenségeinek megtestesítője. Roppant izmos, rugalmas, aczélós fizikai alkat, minden körülményhez okos ravasszággal simuló ész, lebirhatatlan munkaerő, kielégíthetetlen szerzési ösztön, a maga szűk köréhez képest óriási tervek megvalósítására hivatott egyéniség. S mindez az érték szétrongyolódik egyetlen bűben: a féltelen, kielégülmi nem tudó érzékiségben, a mely az asszonyok prédájává teszi. A paraszt Napoleont kifosztják minden belső kincséből, széjjeltépi, felfalják az asszonyok. Az érzékiségnek és a retentő szomjúsága adja meg a regény legtöbb színét; magyar író tudtunkkal eddig még nem mert ilyen leplezetlenül, ilyen meztelenül szólni a nem élet dolgairól, abban a brutális formában, a hogy a paraszt-életben nyilvánulnak; ha párját keresnők, egész Zoláiá kellene visszamennünk, a kit alighanem emlegetni fognak *Móricz Zsigmond*kal kapcsolatban, holott regénye ezen alapiában véve külső hasonlóságon kívül, ha figyelembe vesszük, egyáltalán föggetlen a francia írók stíljétől és világ-látásától egyaránt. *Tíri Dani* csak egyetlen nőt szeret igazán, a feleséget s épen ezzel csupa emészto marakodás az élete, mert hatalmas, férfiaság és érzi erő sugárzó egyénisége igit az ingerel minden asszonyt, a ki közelébe ér. S ez sodorja kímél kímél, túlfűti az életét nyugtalansággal, széjjeltépi előbb a belsejét s aztan egy retentő, véres tragédiává az életét is, mely mögött a történet kapui zárulnak. S lehetnek a regénynek észrevehető kompozíciójeli szakadásai, lehet egy-két nem-paraszt alakjának rajzában bizonyos feszélyezettség, — a földolog, annak rajza, hogy mint szakadozik, fészéldődik el lépersől-léperső az élete, mint forog vergődik, a

Réthy névre ügyelni tessék

BLUZOK PRINCESSE RUHÁK

costum és pongyolák
FALUDI LÁSZLÓ Bpest, VI. Andrásy-út 48.
Divatlap ingyen!!

ÓVÁS!

Régi elterjedt hírneves dr. Forti-féle sebtapaszt kiváló-
ságot eddig semmiféle más tapasz nem érte el. Tekintve,
hogy dr. Forti-féle sebtapaszt országos hamisítják,
saját érdekében óva intem tehát a n. é. közönséget, hogy
vásárlásánál kitéjezzen csakis valódi dr. Forti-féle seb-
tapaszt kérjen s

ha utánzatot vagy általános

tapaszt kínálnak, azt mint káros utánzatot határozottan utá-
sítva vissza, mert az ártalmas hamisítvány.

A valódi dr. Forti-féle sebtapaszt
sebeknél, árgantoknál, égések-
nél, gyúléseknél, vágás nélküli,
fogfájásnál, reumás és csúsz-
fájdalmaknál, tyúkszemek ki-
írtásánál stb. kitűnő hatásának bizo-
nyult és minden eredeti csomagon a
mellékelt védjegy és sajátkezi alá-
írásom látható. A mely csomagon ez
nincs, az káros hamisít-
ványt tartalmaz, a mely
feltétlenül visszautasít-
tandó! A hamisítót a tör-
vény üldözi és ki nekem
utánzatot beküld, azt jutalomban részesítem.

Forti László

Forti László az egyedüli valódi dr. Forti-
féle sebtapaszt készítője.
Budapest, I. Vár, Uri-utca 43. szám.

SZOLÓOLTVÁNYOK
szőlővesszők és finom érmeleki borkok be-
szerzésére legmegelőbb ajánljuk a leg-
jobb hírnévű örvendő
SZÜCS SÁNDOR FIA
szőlőtelepet Biharórázson.
Képes árjegyzéket tanulságos tartalommal ingyen és bérmentve
küld a cég. Ezen árjegyzéknek egy ellen b ártól sem szívesen a n-
ozni. mert so. mindenkéül érdekli dolgot tartalmaz. Tehát senki
el ne mulassza egy levelezőlapon kerü. Üléső ár és pontos ki-
szárlás több ezer elismerő levél. Készlet: 3 millió

HALTENBERGER BÉLA
ruhafestő-, vegytisztító- és gúmosó-gyára **KASSA**
ruhákat, felöltőket, télikabátokat, mindennemű ruha-
nem teket a legsebben tisztít és fest. — Gallérok,
kézelők hófehérre tisztíttatnak. — Alapítási év 1810.

TÓTH JÓZSEF gyári nagyraktárban,
Szeged, Könyök-utca 9.
Képes árjegyzék ingyen és bérmentve.

NINGS szebb, ol-
csóbb és kedve-
sebb ajándék mint
egy gramofon!
Gramofonok és le-
mezek részletezésre is
Magyarországon
legelőbbak

Rozsnyay vasas china bora.
Igen hatásos vérszegénység, sáp-
kor, neurasthenia eseteiben. Egy
1/2 literes üveg ára 3.50 kor.
**A Rozsnyay-féle
vasas china bor**
egyike a legelterjedtebb és leg-
hatásosabb gyógyboroknak.
A külföldi készítményeket felül-
mulja. Vérszegénységnek külön-
sen ajánlható 12475
Kapható:
minden gyógyszerárban.
Továbbá a készítőnél:
Rozsnyay Mátyás gyógyszer-
árban Aradon, Szabadeg-tér.

U! A villamosság a nagyothallók szolgálatában.

A nagyothallás a villamos MIKRO-
PHON AKUSZTIK készülék hasz-
nátala által azonnal megszűnik.
Ezen korszerűtlen villamos halló-
készülék a mikrophon és telephon
alkalmával van szerkesztve és a
most már minden kultúr-államban
a legjobb sikerrel alkalmaztatik.
A készülék a mikrophon segély-
vel felfogja és gyűjti a hangokat
és a telephon által megerősítve
természetes módon vezeti azokat
a fülhöz. A készülék nagyon köny-
nyen kezelhető és kényelmesen vi-
szelhető a mellvázra. Egy
teljesen felszerelt Akusztik készülék
ára elegáns tokban 3 Voltos, —
gyon tartós elemmel K 60. —
Képes árjegyzéket kívántra küld:
Keleti J. villamosságtechnikai készülékek gyára,
Bpest, Koronaherceg-utca 17.

Akar-e jó olvasmányt
Fizessen elő **Sebek Zeigmond és
Benedek Elek** gyermeklapjára, a
„**JÓ PAJTÁS**“-ra
melybe legjobb írónk írunk elbe-
széseket, meséket, verseket, ta-
nulságos cikkeket, jeles magyar
művészek rajzokat pompás képe-
ket. Itt jelennek meg **Dörmögő
Dömötör**, a hírneves mazaró
kalendárja. Karácsonyra minden
előfizető ingyen kap egy díszes
kötet **Jó Pajtás** Almanachját.
Küldje be a címét a **Jó Pajtás**
kiadónak és kérjen ingyen
mutatványt.

**Valódi
harci kanári**
madarak.
Egészletes, szép
hangu nappali
énekesek 10, 12
kor, árban. Elő-
énekesek: 10, 20,
25 kor. Nősté-
nyek: 3 és 5 kor. A legmagasabb
kifutású. Jótállás elő állapot-
ban való megérkezéstől, 14 napi
próbaté. Utánvétele. Kanári ma-
dár-nagytenyésztő
Johann Dörfler, Graslitz,
Csehország.

**Akar
szép lenni?!**
akkor használjon cedrustejet,
mely sepiót, májfoltot,
börbőrt, pikkelyt és a bőr
vörösségét megelö gyorsan
elmulasztja! Egy üveg ára 2 kor.
Készíti és szétküldi Bécsben
**S. Markwald, VIII., Tiger-
gasse 36. —** Kapható a magyar-
országi főraktárban **Szegeden,**
FRANKL ANTAL
gyógyszerésznél.

KOZMETIKAI GYÓGYINTÉZET Fennáll 1892 óta.
Főorvos Dr. JUTASSY JÓZSEF bőrgyógyász, egészségügyi-tanár, az orvosi kozmetika legelő és legelőbb szakorosa Magyarországon.
Sikereink titka hogy tudományos alapon, szolidan dolgozunk.
Szépséggróntó bőrbajokot jótállás mellett gyógyítunk (patta-
nás, kiütés, mitesszer, zsírosság, szárazság, vörösség stb.).
Felesleges képződményeket nyomtatlanul eltávolítunk (lenese,
szemölcs, anyajegy, sebhely szőr)
Hiányokat természetes uton pótolunk (símáság, üdőség, szín, haj).
Elváltzott arcokat esztétikailag rendezhezünk (ráncok, üre-
gek, süppedések, ferdülések stb.).
A készletek ára bő használati utasítással: Egy
1. Bőrkoptató-készlet szereit hófehérre te-
szi a fakó, sárga v.
barna arcot, a sepiót, májfoltot gyökeresen elmulasztják.
2. Bőrgyógyító-készlet a zsíros, fényes,
kihervülő, köny-
nyen piruló arcok apóására (mattá tételre) szolgál; gyógyítja
a bőrt (mitesszer), a pattanást (vimerli), a bőrl-
kaosokat (pórus), a túlságos izzadást, vörös kezét,
vörös orrot, fagyási foltokat.
3. Bőrápoló-készlet szereit a természetűl szép
tisztá, normális arc és
kéz bőrt konzerválják, üdítik; a kényes, száraz, hámlos,
durva, érdes, libabőrös, sörnyös bőrt finomítják, puhít-
ják, simítják; a peyhfűt bőrt felfrissítik, s megmenük a
további fagyástól; a ráncokat eltüntetik.
A ki a megfelelő készletet nem tudja
megválasztani, annak személyesen vagy
levélben dímentesen adunk felvilágo-
sítást. A Dr. Jutassy-féle készletek
hajfestékek kaphatók minden gyógyszer-
árban és drogériában.
Főraktár:
KOZMETIKAI GYÓGYINTÉZET
Budapest, IV. ker. Kossuth Lajos-utca 4. szám.

Gyermekszanatorium Portoré

(Ríme mellett). 100 ágyra berendezett modern intézet.
Erősítő, edző kúrák. Egész éven át nyitva.
Igen mérsékelt árak. Felvételtnek külön osztály. Felvételre várják
az intézet igazgató-őrnője **Dr. RAJNÍK PÁL**, február
1-ig Budapest, Koronaherceg-u. 10. Prospektus.

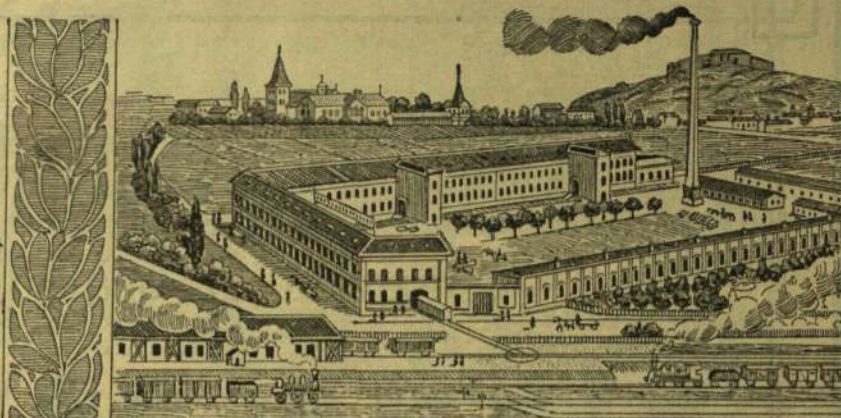
A **MARGIT-CREME** a főrangú hölgyek kedvenc
szépió szere, az egész világon al van terjedve.
Páratlan hatása szerencsés összehatásában rejlik, a bőr
azonnal felvési és kiváló hatása már pár óra lefolyása alatt
észlelhető.
Mivel a **MARGIT-CREME** utánzókat és hamisít-
ják, tessék eredeti védjeggyel lezár dobozt elfogadni, mert csak
ilyen készítményről vállal a készítő mindenem felelősséget.
A **MARGIT-CREME** ártalmatlan, zsírtalan, vegy-
iszta készítmény, a mely a külföldön általános feltűnést keltet.
Ára 1 K. Margit-szappan 70 fill. Margit-puder 120.
Gyártja Földes Kelemen laboratorium Aradon.
Kapható minden gyógyszerár, illatszer- és drogua-üzletben.

Uj irodalmi érdekesség!
EGY KÖNYV
szülők, tanárok és volt diákok számára.
Írta **HAYZ OLIVÉR.**

Érdekes, egyéni színezetű, gondolatokat bőrszót könyv:
voltaképpen rapadókikusan olvasatért apró emlékezők
vannak benne iskolai, nevelési dolgokról, egyes írói mű-
vekről, nagyképűsökdés nélkül, friss, közvetlen modorban,
az ifjúság iránti szeretettel áthatva. A látszólagosan sze-
szélyes emlékezőket azonban egy-é fűzi egy közös
alap-gondolat: a gyermekkel való szeretetteljes foglalkozás,
a benne rejlő értékes tehetségek fejlesztésének követelése.
Az egész könyv ebből a szellemből eredt: ezért ajánlja
a szerző kis diákoknak, a kiket tudniuk kívül munka-
társainak nevez. A könyv bátor, szabad hangjával, ötle-
tességével, hangjának meleg közvetlenségével és tartal-
mának lendületével nagy hatásra számíthat.
Ára 3 korona.

Kapható: **LAMPEL R. (Wodianer F. és Fiai)**
részv.-társ.-nál, Budapest, VI., Andrásy-ut 21.
és minden könyvkereskedésben.

David Károly és fia
DOBOZGYÁRA
POSTATAKARÉK-PÉNZTÁR:
MAGYAR-CHEQUE-SZÁMLA 4841.
OSZTRÁK-CHEQUE SZÁMLA 847956
SÜRGÖNY-CÍM: „CARTONAGE”
TELEFON: 41-48.

PETROL BALSAM
Megvizsgálta Bool tanár és rendelte a közvetlenül
importált
Petrol-Balsamot
mely 3 üveg elhasználása után végleg megszüntette a hajhullást,
korpaképződést; a haját bárszámimává és hullámossá tette. Száraz
és zairos hajnak. Egy nagy üveg ára 3 K. — Kapható:
PETROVICS DROGERIA Budapest, IV. ker.
Bécsi-utca 2. szám.

Elsőrendű kanári tenyésztő!!!
Ajánlok több éven át tenyésztett kanári madarakat, melyek minden
kiallításra kizárólag aranyérmekkel és
magas tiszti leddjakkal lettek kiténtve
darabja 7 forinttól 20 forintig és fel-
jebb; nőstények 2-30 füttel 5 forintig.
Legszebb karácsonyi, üjvéi és névnap-
ajándék. **Varju J.** némes kanári ma-
darak nagytenyésztője, Budapest, VIII.
kerület, Hunyadi-utca 11. L. m. 14.

Nemzeti Antiquarium
könyv- és műkereskedés
BUDAPEST, V., Váci-körút 42.
Vesznök könyveket, nagy könyvtárakat, régi nyomtatványokat,
okleveleket, híres emberek levelezéseit, festményeket, metsze-
teket, mindennemű régiségeket a legmagasabb áron készpénzért.

Bőrszékikar
Kendi Antal Budapest, IV.
Semmelweis-u. 7.
ANGOL BŐRBUTOR készítése, festése és reno-
válása saját műhelyemben. Ebédlesek, iroda-
fotelek valódi bőrrel. Ülőbutor állványok kárpitozása
Székátalakítások!

KOCSIÁRUCSARNOK
BUDAPEST, VII., RÁKÓCZI-ÚT 72.
A monarchia legnagyobb kocsiraktára. * Árjegyzék ingyen.

Köhögés
rekedtséget, hurutot, görcsös kö-
högést gyorsan és biztosan meg-
szüntetnek az orvosi káprából
**KAISER-FÉLE MEHL-
KARAMELLEK**
a három fényével.
3500 hiteles bizonyítvány a hatás
sikeréről tanusodik. Csomag 20 és
40 fill. gyógyárakban és drog-
riákban. **Fr. Kaiser** Bregenz,
Vorarlberg.

Tudell doklor ut,
hírkor abban a rend-
szertől, amelyben
szépség, egészség, hogy az
angol felvilágosított
éltélhettem, a fel-
sítés asszony kéri
sőt, hogy mivel én
felelem a híres ma-
gyar szépségnek, csak
amint feleltem.
Házas, gyopár, kény-
telen, kellemes, a kény-
es, mondha a kény-
gyon és ugyan
at mondok én
önök
Fedák fia
Köszönöm a kény-
es

Havasi Gyopár Crém
Nagy tégely — 1 korona
Módóv — 1 korona
Szappan — 70 fillér
Puder — 1 korona
Főraktár: Wolf gyógyár
Károlyvár, Budapest
Kapható: Török gyógyár
Király-utca, Operagyó-
gyár Andrásy-út és Hun-
nia gyógy. Erzsébet-körút.

ÁGYTOLLAK!
Legelőbbes bevarrási
forrás:
Magyar Kereskedelmi
Vállalat, Miskolc 2.
Tessék áránlatot kérni!

**Fiatalosan üde és szép lesz, ha a
„ZEIDIJE” keleti szépitőszere-
ket használja!!!**
Ezen szerek a keleti nők egész szépségét varázsolják elő és a legelő-
bbes keleti kozmetikumok. Egy keleti, mely áll keleti krém-
(2 K) minden bőrtisztítás ellen, keleti mosdóporból (K 1.50)
és keleti szappanból (1 K), melyek mindkétlen bárszappan-
szerek a bőrt, keleti puderből (K) és keleti parfümből (4 K)
bérmentve 10.50 K. Külön-külön az összeg dímentes beküldése és
30 fillér porto ellenében kapható.
Gusztav Proche
gyógyászkezelő keleti
illatszerárban
Brčka, Bosznia.
Magyarország részére főraktár Budapest Török J. Király-utca 12.
Száz és száz köszönő és elismerő levél megküldhető. ooooooooooooo

WESZELY BUDAPEST
ISTVÁN :: IV. KER.
VÁCZI-U. 9.

Téli és nyári sportcikkek nagy választék-
ban. «Rohonczy-Columbus»-korcsolyák és
«Achilles»-bokaszijjak főraktára. «Les Ale-
xander», Mars, Hercules stb. korcsolyák.
Jég hockey, Sportszánkók, Davosi Ródlí,
Flexible Flyer Bobsleigh, Tobbogan, Ske-
leton, hó- és jég sport-sapkák, keztyűk,
Sweaterek, hőcipők, halina csizmák leg-
jobb minőségben. Lawn-Ten-
nis, Golf, Croquet, Football
stb. Testedző szobatornaszerek.
Árjegyzék bérmentve küldetik.

MAGYARON ELŐ, LEGNAGYOBB ÉS LEGJOBB HIRNEVŰ ÓRAÜZLETE.
Alapított 1847.
Brausweller János
Cs. és kir. kizárólagosan
szab. chronometer és műóra, főtárlója
a remontoir ingrártak
stb. stb.
**ÓRAK, ÉKSZEREK 10-ÉVI JÓTÁLLÁSSAL
RÉSZLETFIZETÉSRE**
Képes árjegyzék bérmentve. Javítások pontosan eszközöltek.

HIRSCH és FRANK
Budapest-Salgótarjáni Gépgyár és Vasöntő Részvénytársulat
BUDAPEST, VI. KERÜLET, ARÉNA-ÚT 127. SZÁM.
Külön osztály
téglagyári gépek.
GYÁRT: falitégla és eszerpajtókat, téglagyártó és agyagmunkáló
gépeket legújabb és legelőbb bevált szerkezetekben. ::
Elvállalja anyagviz-
sgálatok kivételét és
teljes
téglagyári telepek
létesítését.
Tervek és költségvetések
díjmentesen.
ELSŐRANGU
— REFERENCIÁK.

Miről lehet felismerni

azokat az urakat és hölgyeket, akik

DIANA-SZAPPANNAL

a szappanok királyával mosakodnak?

1. Aki Diana-szappannal mosakszik reggel, annak arczbőre mindig tiszta és fehér.
2. Aki Diana-szappannal mosakszik reggel, annak arcza sohasem fényes, valamint az orra sem.
3. Aki Diana-szappannal mosakszik reggel, annak arcza és orra sohasem vörös, kék, érdes.
4. Aki Diana-szappannal mosakszik reggel, annak arczán a ránczok láthatatlanok.
5. Aki Diana-szappannal mosakszik reggel, annak arcza mindig üde, friss, ápolt.
6. Aki Diana-szappannal mosakszik reggel, annak kezei hófehérek, bársonyszerűen lágyak és finom tapintatúak.
7. Aki Diana-szappannal mosakszik, annak sem orrán, sem arczán mitesserek nincsenek.
8. Urak, kik Diana-szappannal mosakszanak, nyakuk hátsó oldalán sem láthatók sóha a feldörzsölések és pattanások.
9. Uraknál nagyon gyakori borotválkozás után, az arczon és a nyak elő részén a kipattogzás és a pattanás: aki Diana-szappannal mosakszik, annál ez ki van zárva.
10. Aki Diana-szappant és crémet használ, annak arczáról és kezéről 6 nap alatt az összes tavaszi szeplők lemosódnak.

Tisztelt gyógyszerész úr! A múlt hónapban küldött Diana-szappantól és Diana-krémtől kérek két-két adagot hugom részére. Továbbá egy doboz fehér Diana-pudert. Sok szépitőszert használtam, de ily tökéletes készítmény egy sem volt. El is van terjedve városunkban minden jobb módú ur családiban. Marseill, 1908 decz. 30.
Tisztelettel Vanderpijt Guillone.

Tisztelt gyógyszerész úr! A minden oldalról agyondícsért. Diana-szappan, Diana-puder és Diana-krémtől én is rendelék egy-egy adagot. Ha az én szeplőim is úgy el fognak múlni, mint az összes barátnőimé, úgy több rendelést várhat tőlem, mert nagy az ismeretségem hölgyek között.
Berlin, 1908 deczember 26.
Tisztelettel Pauline Schneider.

Tisztelt uram! Kérek utánvét mellett három Diana-szappant. Orrom és arczom egészen vörös volt még néhány hét előtt, most a Diana-szappannal mosdom, attól teljesen megfehéredtem. Ezentúl csak Diana-szappannal fogok mosakodni.
Hamburg, 1909 január 5.
Üdvözléssel
Frau Rosenberg, Beamter.

A Diana-puder teljesen ártalmatlan, az arczon gyönyörűen és egyenletesen tapad, szabad szemmel teljesen láthatatlan, nagyon kellemes és gyenge illattal bír, éppen ezért nemcsak hölgyek, hanem urak is használják.

Egy üvegtégely Diana-crém (nappali és éjjeli használatra) 1 kor. 50 fill.
Egy üvegtégely Diana-crém (csak éjjeli használatra) 1 kor. 50 fill.
Egy nagy darab Diana-szappan 1 kor. 50 fill.
Egy nagy doboz Diana-puder szarvasbőrrel együtt (fehér, rózsaszín vagy sárga színben) 1 kor. 50 fill.

Kapható egész Európában a gyógyszerárakban, drogeriákban és parfümeriákban.
A ki nem tudja saját helységében beszerezni, az rendelje meg a központból:

Erényi Béla gyógyszerész, Budapest, Károly-körút 5.

(A legkisebb megrendelés is postafordultával utánvétellel eszközöltetik.)

2. SZ. 1911. (58. ÉVFOLYAM.)

SZERKESZTŐ
HOITSY PÁL.

BUDAPEST, JANUÁR 8.

Szerkesztési iroda: IV. Reáltanoda-utca 5.
Kiadóhivatal: IV. Egyetem-utca 4.

Egyes szám
ára 40 fillér.

Előfizetési
feltételek:

Egész évre — 20 korona.
Félévre — 10 korona.
Negyedévre — 5 korona.

A «Világkrónika»-val
negyedévenként 1 koronával
több.

Külföldi előfizetésekhöz a postailag meghatározott viteldij is csatolandó.

A BRÁDI ARANYBÁNYÁSZAT.

KÉVESEN tudják idehaza, hogy a Hunyad-megyében fekvő Brádon olyan nagyarányú aranybányászat folyik, a mely legnagyobb ez idő szerint egész Európában. A bányászatot természetesen idegenek üzik, nevezetesen németek, de ennek csakis a mi saját elhetetlenségünk és tőkében való szegénységünk az oka. Azok a bányák, melyek most a Kölnben székelő német társaság tulajdonát képezik, 30 év előtt még magyar kézen voltak — pangó állapotban.

Az egész bányászat középpontját a rudai «Tizenkét Apostol» bánya képezi. Már a rómaiak dolgoztak e helyen, az ő tárnáik ma is láthatók, s megkülönböztethetők azoktól, a melyek későbbi eredetűek. Harmincz év előtt e bánya egy magyar társulat birtokát képezte, mely társulatban a Tisza, a Zeyk, és a gróf Tholdalagi családok birták a legtöbb részvényt. Sok évi átlagban 16,000 frt volt az esztendőnkénti haszon, de az egyes esztendőben igen nagyok voltak az eltérések. Volt úgy, hogy csak 4000 frt haszon jutott felosztásra a 128 részvényes között. Ezért a társulat igen szívesen belement az eladásba, mi-

kor egy német társulat jelentkezett s 550,000 forint vételárat kínált.

A németek azután megvették a szomszédos zdráholczi Szt. János nevű bányát is. Ezt a múlt század elején egy Spanyolországból ide szakadt család, a Batternay-ak művelték, még pedig igen nagy haszonnal. De később báró Jósika kézre került a bányarészenyek legnagyobb része s a jövedelem nagyon megapadt. A harmadik bánya, melyet a német társulat megszerezett, a muszári, mely folyton változtatta a tulajdonosait, hasznát évek hosszú során át nem hozott, s alig került a németek birtokába, mikor egyetlen lelőhelyen 74 kilo-

A BRÁDI ARANYBÁNYÁSZAT. — A VIKTOR ALTÁRNA SZÁDÁJA.